

“DE TOVERSTOKJES WAREN OP”

De vrije val van de Partij van de Arbeid en de zoektocht naar
een succesvolle toekomst

Matthijs Kleij (3946126)

07 augustus 2017

Masterscriptie Bestuur & Beleid, bestuurs- en organisatiewetenschap

“De toverstokjes waren op”

De vrije val van de Partij van de Arbeid en de zoektocht naar een succesvolle toekomst

Een onderzoek naar hoe een voorheen grote sociaaldemocratische partij omgaat met een historisch verlies tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017.

Matthijs Kleij (3946126)
07 augustus 2017

Masterscriptie Bestuur & Beleid, bestuurs- en organisatiewetenschap
(USG6041)

Begeleider en eerste lezer: **dr. Stefanie Beyens**
Tweede lezer: **dr. Harmen Binnema**

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt mijn masterscriptie met de titel: 'De toverstokjes waren op'. Afgelopen maanden hebben in het teken gestaan van dit onderzoek in het kader van de master Bestuur en Beleid van de opleiding Bestuurs- en Organisationswetenschap van de Universiteit Utrecht.

In dit voorwoord wil ik graag een aantal mensen bedanken die hebben bijgedragen aan dit onderzoek. Allereerst natuurlijk alle respondenten die bereid waren om, in een voor hen vaak moeilijke tijd, medewerking te verlenen aan mijn interviewverzoek. Daarnaast mijn scriptiebegeleider Stefanie Beyens, die door goede feedback, fijne begeleiding en inhoudelijke betrokkenheid heeft bijgedragen aan het tot stand komen van dit onderzoek. Ook dank aan mijn tweede lezer Harmen Binnema voor zijn nuttige kritieken en uiteraard voor de goede lessen afgelopen jaar.

Verder wil ik mijn medestudenten binnen de master bedanken voor de feedback, verhelderende opmerkingen, de prettige samenwerking en het keten tussendoor. Immers, zonder ontspanning geen inspanning.

Om deze scriptie direct goed te beginnen, wil ik jullie een uitspraak van de meest geliefde burgemeester van Nederland niet onthouden:

'Als er tien problemen zijn en je wilt ze alle tien tegelijk oplossen, dan heb je elf problemen. Dat lukt je namelijk nooit. Je bent pas echt intelligent bezig wanneer je zegt: wat is het belangrijkste en meest logische om mee te beginnen?'

Eberhard van der Laan, burgemeester van Amsterdam

Pragmatisme waar ik van hou. Wellicht kan de PvdA hier ook nog wat aan hebben de komende jaren.

Rest mij u veel leesplezier te wensen!

Matthijs Kleij
augustus 2017

Inhoud

Voorwoord.....	5
Samenvatting	9
1. Inleiding.....	10
1.1 Aanleiding.....	11
1.2 vraagstelling	12
1.3 Maatschappelijke relevantie.....	13
1.4 Wetenschappelijke relevantie	13
1.5 Leeswijzer	13
2. Theoretisch kader	14
2.1 Volatiliteit	14
2.2 Organisatie van politieke partijen.....	16
2.3 Ontwikkeling politieke partijen en hun veranderende rol	19
2.4 Tot slot.....	21
3. Context / De Partij van de Arbeid.....	22
3.1 Geschiedenis.....	22
3.2 Het Nederlandse politieke landschap anno 2017	26
3.3 Financiering politieke partijen	27
3.3 De Partij van de Arbeid.....	29
3.4 Organisatie Partij van de Arbeid	31
4. Methode	32
4.1 Soort onderzoek	32
4.2 Respondenten en interviews.....	32
4.3 Semigestructureerd	33
4.4 Analyse.....	33
4.5 Casusselectie	33
4.6 Betrouwbaarheid	34
4.7 Validiteit.....	34
5. Bevindingen interviews	35
5.1 Impact verkiezingsuitslag.....	35
5.1.1 Party in Public Office.....	35
5.1.2. Party in Central Office.....	38
5.1.3 Party on the Ground.....	40
5.2 Wisselwerking tussen onderdelen PvdA	42
5.2.1 Party on the Ground.....	42
5.2.2 Party in Central Office.....	43
5.2.3 Party in Public Office.....	44
5.3 Nieuwe initiatieven en wensen voor verandering	45
5.4 Campagne Tweede Kamerverkiezingen	48

5.5 Toekomstbeeld PvdA.....	51
6. Bevindingen Rapport Paul Depla: 'Op de toekomst'.....	53
7. Conclusie.....	55
7.1 Impact verkiezingsuitslag op partijorganisatie.....	55
7.2 Functie en wisselwerking onderdelen partijorganisatie	55
7.3 Nieuwe initiatieven en verandering	55
7.4 Campagne.....	56
7.5 Toekomstbeeld	56
7.6 Tot slot.....	56
8. Aanbevelingen.....	58
9. Discussie	59
9.1 Reflectie op onderzoeksproces.....	59
9.2 Mogelijkheden vervolgonderzoek.....	59
10. Bronnen.....	60
Bijlage 1	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Samenvatting

Wat is de impact van het electorale verlies bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 op de Partij van de Arbeid als partijorganisatie? Dat is de vraag die centraal staat in dit onderzoek. Als gevolg van een toenemende volatiliteit in Nederland en een veranderende vorm van partijen en hun rol in de samenleving, is de onzekerheid voor hun organisatie toegenomen. Door middel van dertien interviews met mensen binnen de verschillende onderdelen van de partijorganisatie en een analyse van het rapport van Paul Depla over de toekomst van de Partij van de Arbeid, kunnen conclusies worden getrokken met betrekking tot de centrale vraag in dit onderzoek.

Alle onderdelen van de partijorganisatie van de PvdA worden in meer- of mindere mate geraakt door het grote verlies van de partij tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart jl. Met name het partijbureau en de fractieondersteuning in Den Haag hebben een grote reorganisatie doorgemaakt. Ondanks het grote verlies zijn veel betrokkenen optimistisch over de toekomst, al zal de partij volgens de respondenten intern meer moeten gaan samenwerken, meer de verbinding moeten gaan zoeken met goede initiatieven in de wijken en intern anders moeten gaan opereren om toekomstbestendig te worden.

1. Inleiding

“Beste mensen,

Onze partij heeft Nederland de afgelopen jaren, samen met de VVD, op een fatsoenlijke en rechtvaardige manier uit de crisis geloodst. Ons land staat er nu veel beter voor dan in 2012. Toch zijn we er helaas niet in geslaagd om met onze resultaten uit het kabinet en onze plannen voor de komende vier jaar onze kiezers te overtuigen. Mijn vertrouwen in onze idealen en toekomstvisie voor Nederland is echter ongebroken. Een sociale economie en een fatsoenlijke samenleving, ze blijven mijn kompas én mijn anker. Onze idealen worden bovendien door miljoenen Nederlanders gedeeld, ook al hebben ze misschien dit keer op een andere partij gestemd. Dat maakt ons werk zo de moeite waard, ook de komende jaren.”
(PvdA 1, 2017).

Dit is een deel van de speech die vicepremier en partijleider van de PvdA Lodewijk Asscher gaf op de verkiezingsavond, toen duidelijk was dat de PvdA een historische klap had gekregen van de kiezers in Nederland. Asscher geeft aan veel vertrouwen te hebben in de idealen en de toekomstvisie van de sociaaldemocratie. In het onderzoek zal onder meer worden ingegaan op de impact van de verkiezingsnederlaag op de organisatie van de PvdA, maar ook op de toekomstvisie van de respondenten op de PvdA.

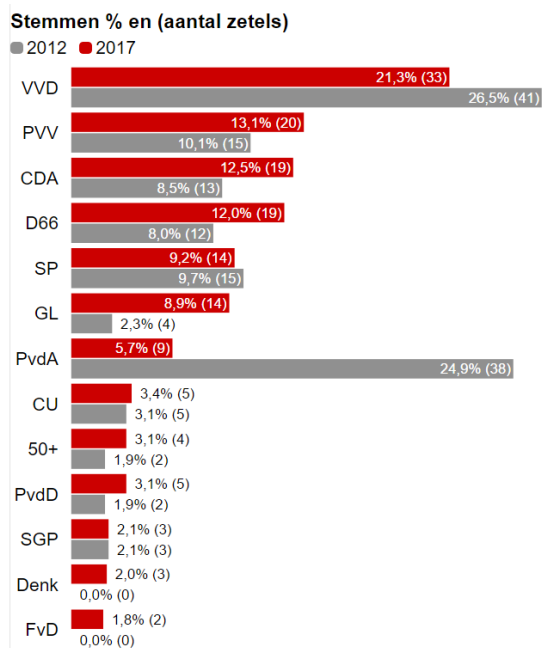
Voor de PvdA is het zoeken naar een succesvolle toekomst na de grote nederlaag van 15 maart jl. Echter, de rol van politieke partijen in de samenleving is überhaupt aan verandering onderhevig. Kunnen we politieke partijen nog steeds zien als een brug tussen samenleving en het politieke systeem? Hooghe (2010) vraagt zich dit af. Als we kijken naar het ledenaantal van politieke partijen, dan zien we dat dit al jaren gestaag daalt (Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1, 2017). De betrokkenheid van Nederlanders bij de politiek door middel van lidmaatschap van een politieke partij is ook dalende. Ook switchen kiezers in Nederland veel vaker van partij tijdens de verkiezingen (Dassonneville & Hooghe, 2011, p. 20). Tegelijkertijd was de opkomst met 80,8 procent bij de laatste Tweede Kamerverkiezingen de hoogste in ongeveer dertig jaar tijd (Parlement en Politiek 1, 2017). De vraag is dan hoe politieke partijen omgaan met deze feiten en op welke manier ze aan een succesvolle toekomst werken.

In deze scriptie ligt de focus op de Partij van de Arbeid. Er zal worden ingegaan op de organisatie van de partij en de inrichting daarvan richting de toekomst. Daarbij worden de drie onderdelen van een politieke partij die Katz (2002) onderscheidt, gebruikt als analysekader om naar de PvdA en de wisselwerking tussen die onderdelen van de partij in de praktijk te kijken. Daarnaast schetst dit onderzoek een beeld van een partij die de afgelopen maanden door een rollercoaster van gebeurtenissen en emoties is gegaan. De campagne rond de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart jongstleden speelt daarin een voorname rol en komt aan bod in de interviews met de dertien respondenten die hebben meegewerkt aan dit onderzoek.

1.1 Aanleiding

“PvdA weggevaagd: de grootste nederlaag ooit” kopte Trouw (2017) op de uitslagenavond van de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart jl. De Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 hebben diepe sporen nagelaten bij de van oorsprong grote volkspartij. Niet eerder in haar ruim 70-jarig bestaan wist de Partij van de Arbeid zo weinig zetels te bemachtigen in de Tweede Kamer. Het verlies bedroeg maar liefst 29 zetels. Daarmee verloor de partij ongeveer driekwart van haar zetels ten opzichte van de verkiezingsuitslag in 2012, toen de partij 38 zetels wist te bemachtigen.

De electorale verschuivingen zijn sinds de verkiezingen van 1994 sowieso al groter. Het aantal kiezers dat switcht van partij is sinds die tijd hoog in Nederland (De Lange & Tanja, 2016). Deze zogenaamde electorale volatiliteit zorgt ervoor dat politieke partijen na verkiezingen met een grote ‘schok’ geconfronteerd kunnen worden doordat ze veel zetels hebben gewonnen of juist erg hebben verloren. Een grote winst of verlies tijdens de verkiezingen brengt veel met zich mee. Een verkiezingsuitslag kan bijvoorbeeld grote invloed hebben op de organisatie van een partij. Het kan invloed hebben op het aantal leden en vrijwilligers, het heeft invloed op de financiering van een partij en daarmee ook op de ondersteuning die Kamerleden van die partij krijgen.

In dit onderzoek wordt gekeken naar de impact van het grote verlies op de organisatie van de Partij van de Arbeid, een van oudsher grote, traditionele massapartij, en hoe de organisatie omgaat met het grote verlies bij de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 en op welke manier verschillende betrokkenen naar de toekomst kijken.

Het historisch grote verlies heeft ertoe geleid dat de partij zelf ook op zoek is naar de oorzaak daarvan, maar met name naar een agenda voor de toekomst, zodat men weer kan gaan opbouwen. Paul Depla, burgemeester van Breda en vooraanstaand PvdA-lid, is gevraagd hier onderzoek naar te doen. Zijn rapport ‘Op de toekomst’ wordt ook in dit onderzoek bekeken en vergeleken met de bevindingen die

voortkomen uit de interviews die voor dit onderzoek zijn afgenomen.

1.2 vraagstelling

Het doel van dit onderzoek is om te analyseren hoe de verschillende onderdelen van de organisatie van de Partij van de Arbeid omgaan met de grote verkiezingsnederlaag tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017. De onderzoeksvraag die hieruit voortkomt luidt als volgt:

Wat is de impact van het electorale verlies bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 op de Partij van de Arbeid als partijorganisatie?

In het onderzoek wordt gekeken naar de Partij van de Arbeid als sociaaldemocratische partij. Het onderzoek wordt verder vormgegeven aan de hand van onderstaande deelvragen:

- Wat kun je op basis van de literatuur en eerder onderzoek zeggen over electorale volatiliteit?
- Wat kun je op basis van de literatuur en eerder onderzoek zeggen over de organisatie van politieke partijen?
- Hoe ziet de veranderende rol van politieke partijen er uit?

Deze deelvragen worden beantwoord aan de hand van reeds bekende literatuur. Het theoretisch kader dat hieruit ontstaat is de basis voor het empirisch onderzoek.

Om een beter beeld te kunnen geven van de sociaaldemocratie en de Partij van de Arbeid in het bijzonder, wordt door middel van de volgende deelvragen verder ingegaan op (de geschiedenis van) de partij, de organisatie en de financiering:

- Hoe heeft de sociaaldemocratie in Europa zich sinds de Tweede Wereldoorlog ontwikkeld?
- Hoe ziet de geschiedenis van de PvdA sinds de Tweede Wereldoorlog eruit?
- Hoe werkt de financiering van politieke partijen in Nederland?
- Hoe is de Partij van de Arbeid anno 2017 georganiseerd?

Tijdens het empirisch onderzoek staan de volgende deelvragen centraal:

- Wat is de invloed van het grote verlies bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen op de verschillende onderdelen van de organisatie van de PvdA?
- Hoe ziet de wisselwerking tussen de verschillende onderdelen van de organisatie van de PvdA er uit?
- Welke dynamiek ontstaat er binnen de PvdA na de verkiezingsnederlaag?
- Welk toekomstbeeld hebben de verschillende betrokkenen voor de PvdA?
- In hoeverre komen de bevindingen van dit onderzoek overeen met het rapport "Op de toekomst" van Paul Depla?

Deze vragen worden beantwoord aan de hand van de antwoorden die de respondenten hebben gegeven in de interviews. Vervolgens worden de bevindingen nog teruggekoppeld naar de theorie die behandeld is in het theoretisch kader.

1.3 Maatschappelijke relevantie

Kiezers zweven steeds vaker en langer tussen verschillende partijen. Ze zijn minder honkvast geworden en dat heeft grote invloed op de verkiezingsuitslag en de politieke partijen die meedoen aan de verkiezingen. Op de dag van de verkiezingen, 15 maart jl., zweefde naar schatting nog 40 procent van de kiezers (EenVandaag, 2017). Omdat kiezers steeds langer en vaker zweven en de verschillen tussen de uitslagen na iedere verkiezing steeds weer groter zijn, is het interessant om te kijken naar hoe een partij omgaat met deze onzekerheid. Te meer omdat politieke partijen nog steeds essentieel zijn in het systeem zoals onze volksvertegenwoordiging geregeld is in Nederland. Immers, als politieke partijen niet kunnen omgaan met deze toenemende onzekerheid, dan kan dat een probleem vormen voor de huidige vorm van onze volksvertegenwoordiging.

Daarnaast zien we dat het aantal leden van politieke partijen al jaren daalt. En dat terwijl politieke partijen nog steeds het fundament zijn van ons parlementaire stelsel. Het is daarom interessant om te kijken hoe een politieke partij als de PvdA omgaat met de krimp van het aantal leden, welke invloed de grote verkiezingsnederlaag heeft op de organisatie en hoe zij naar haar eigen toekomst kijkt.

1.4 Wetenschappelijke relevantie

Als het om volatiliteit gaat, is er veel bekend over hoe kiezers stemmen en welke verschuivingen er bij iedere verkiezing weer plaatsvinden (Van der Meer et al., 2012; Dassonneville & Hooghe, 2011). Echter, er is een stuk minder bekend over hoe partijen zelf omgaan met de volatiliteit. Het is daarom des te interessanter om te kijken naar hoe de organisatie die achter een politieke partij zit omgaat met de grote volatiliteit in Nederland en welke maatregelen zij nemen om grote veranderingen na de verkiezingen op te kunnen vangen.

Naast de toenemende volatiliteit, hebben politieke partijen ook te maken met dalende ledenaantallen (Documentatiecentrum Nederlandse politieke partijen 1, 2017) en worden jongeren steeds minder vaak lid van een politieke partij (Hooghe, Stolle & Stouthuysen, 2004 in Hooghe, 2010, p.24). Voor politieke partijen zorgelijke ontwikkelingen, waarvan niet precies bekend is hoe zij daar mee omgaan en welke dynamiek in een partijorganisatie ontstaat als dit zich voordoet in combinatie met een groot verlies tijdens de verkiezingen.

1.5 Leeswijzer

In deze scriptie zal in hoofdstuk 2 allereerst stil worden gestaan bij een aantal theorieën rondom volatiliteit, de interne organisatie van politieke partijen en de verandering van partijen en de rol van partijen. Een schets van de context van het onderzoek en achtergrondinformatie over de Partij van der Arbeid volgt in hoofdstuk 3.

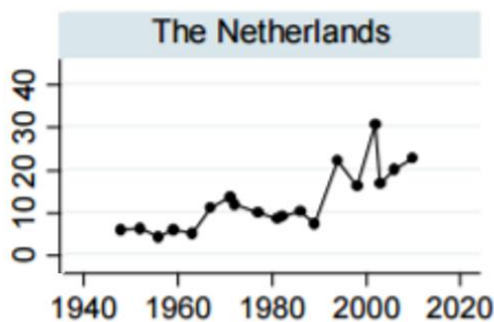
Hoofdstuk 4 bestaat uit een toelichting op de methoden van het onderzoek. De bevindingen die voortkomen uit de interviews en het analyseren van het rapport van Paul Depla, worden gepresenteerd in hoofdstuk 5 en 6. Waarna er een conclusie wordt getrokken (hoofdstuk 7) en aanbevelingen volgen (hoofdstuk 8). Een reflectie op het onderzoeksproces volgt in de discussie (hoofdstuk 9).

2. Theoretisch kader

Zoals in het vorige hoofdstuk besproken staat in dit onderzoek centraal hoe de organisatie van een sociaaldemocratische politieke partij, de PvdA, omgaat met een groot verlies bij de verkiezingen. In dit theoretisch kader komt een aantal onderwerpen besproken die uiteengezet moeten worden om antwoorden te kunnen geven op de deelvragen van dit onderzoek. Allereerst wordt de volatiliteit besproken (paragraaf 2.1). De mate van volatiliteit in een land, zegt iets over hoe vaak kiezers switchen van partij tijdens verkiezingen en heeft daarmee invloed op hoe vaak politieke partijen geconfronteerd worden met de noodzaak tot verandering van hun organisatie. De volatiliteit heeft zelf geen centrale rol in dit onderzoek, maar een inkijkje hierin is nodig vanwege de invloed van volatiliteit op politieke partijen en hun organisatie. De organisatiestructuur van politieke partijen volgens Katz (2002) komt in paragraaf 2.2 aan bod. De drie onderdelen van een partij die worden onderscheiden, zijn de drie onderdelen waar dit onderzoek op toegespitst is. Daarnaast wordt er gekeken naar de veranderende rol van politieke partijen in de samenleving (paragraaf 2.3). In het onderzoek wordt ingegaan op de toekomst van de PvdA en welke ontwikkelingen er gaande zijn binnen de vereniging. Het is interessant om te zien of deze enigszins overeenkomen met de veranderende rol van politieke partijen in de samenleving die de bestaande literatuur schetst.

2.1 Volatiliteit

De volatiliteit in Nederland stijgt al een aantal jaren. Als we kijken naar het stemgedrag, dan betekent electorale volatiliteit dat kiezers wisselen van partijkeuze (Van der Meer et al., 2012).

Opvallend is dat deze volatiliteit in West-Europa als geheel niet significant is toegenomen in de afgelopen jaren, maar in Nederland wel (Dassonneville & Hooghe, 2011, p. 20). De grafiek uit het onderzoek van Dassonneville & Hooghe (2011) laat de toename van de volatiliteit in Nederland vanaf de jaren '50 tot 2010 zien (p. 33). Deze toenemende volatiliteit in Nederland

zorgt voor onzekerheid voor politieke partijen. De kans op grotere winsten en verliezen neemt toe en dit kan wellicht invloed hebben op de organisatie van politieke partijen. Of dit ook daadwerkelijk zo is, zal in het onderzoek aan bod komen door te kijken of en op welke manier dat het geval is bij de PvdA.

Maar voordat dit in het empirisch deel van het onderzoek aan bod komt, wordt in dit hoofdstuk gekeken naar wat eerder al geschreven is over de volatiliteit in Nederland. Die volatiliteit is de laatste 25 jaar opvallend gestegen in ons land. Kiezers switchen makkelijker van partij dan voorheen (Van Kessel & Krouwel, 2011, p. 8). Sinds de jaren '90 zien we grote verschuivingen plaatsvinden in het politieke landschap van Nederland (Aarts en Thomassen 2008; Mair 2008). De grote verschuivingen sinds de jaren '90 hangen met name samen met de "verandering in relevantie en inhoud van de scheidslijnen die de electorale competitie structureert" (Van Kessel & Krouwel, 2011, p. 11). Door de ontzuiling hebben kiezers steeds minder een sterke binding met traditionele partijen, waardoor de bereidheid om op andere partijen te stemmen is toegenomen (Van Kessel & Krouwel, 2011, p. 11).

Er zijn drie ontwikkelingen die ervoor hebben gezorgd dat de volatiliteit in Nederland is toegenomen de afgelopen jaren (Van der Meer et al., 2012, p. 334). Allereerst worden de veranderingen van partijvoorkeuren bij kiezers niet zozeer meer bepaald door dieperliggende waarden of ideologieën, maar meer door korte termijn factoren als charismatisch leiderschap, rituelen, schandalen of een terugblik op hoe de vorige regering het gedaan heeft. Daarnaast heeft er een ideologische herschikking plaatsgevonden, doordat bijvoorbeeld een thema als immigratie en integratie niet over de klassieke as van sociaaleconomisch links en rechts kan worden beschouwd. Een derde ontwikkeling zou gezien kunnen worden als een voortzetting van emancipatie van de kiezer en ontzuiling in de samenleving die gaande is sinds de jaren '60 van de vorige eeuw. In Nederland zijn doorgaans ongeveer tien partijen die echt kans maken op een zetel. De partijen die eerste en tweede keus van een kiezer zijn liggen inhoudelijk vaak dicht bij elkaar. Als kiezers dan switchen tussen deze twee partijen moeten we dit niet interpreteren als 'kiezer instabiliteit', maar eerder als begrensde volatiliteit (Van der Meer et al., 2012, p. 334).

Naast de drie ontwikkelingen die hierboven zijn uitgewerkt, is de verandering van de organisatorische stijl van partijen een factor die van invloed is op de electorale stabiliteit en dus de toenemende volatiliteit (Mair, 1990, p. 33). In paragraaf 2.3 komt deze factor verder aan bod.

Het is goed om al deze ontwikkelingen die hebben gezorgd voor een toenemende volatiliteit in Nederland in het achterhoofd te houden tijdens het onderzoek naar de impact van het verlies van de PvdA tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017. Het feit dat er een toename is van electorale volatiliteit is van belang voor het onderzoek, omdat het vermoedelijk invloed zal hebben op de voorbereidingen die partijen binnen hun organisatie treffen richting verkiezingen. Een hogere volatiliteit zorgt voor grotere veranderingen binnen het politieke landschap en politieke partijen moeten daarop inspelen in hun organisatie. Het is daarom van belang om die volatiliteit in ogenschouw te nemen, zodat er aan het eind van het onderzoek antwoord gegeven kan worden op de hoofdvraag: **Wat is de impact van het electorale verlies bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 op de Partij van de Arbeid als partijorganisatie?**

2.2 Organisatie van politieke partijen

Om te kunnen onderzoeken hoe een partij reageert op een nederlaag tijdens de verkiezingen, is het van belang om te weten hoe een partij georganiseerd is. Partijen bestaan namelijk uit veel verschillende onderdelen met ieder hun eigen dynamiek. De verkiezingsuitslag zal vermoedelijk ook op ieder onderdeel van de partij een andere invloed hebben.

De organisatie van politieke partijen bestaat uit drie onderdelen. Het gaat om de *Party in Public Office*, de *Party in Central Office* en de *Party on the Ground* (Katz, 2002). Deze drie onderdelen zijn van belang bij een onderzoek naar hoe een partij omgaat met een grote winst of een groot verlies bij de verkiezingen, omdat de impact op elk deel van de partijorganisatie anders kan zijn en ieder onderdeel van de organisatie hier anders mee om kan gaan. Hieronder worden de drie eerdergenoemde onderdelen van een partij verder toegelicht. Tijdens het onderzoek wordt dan ook naar alle drie de onderdelen van een partij die Katz (2002) onderscheidt, gekeken en wordt onderzocht welke effecten de verkiezingsuitslag heeft op de verschillende onderdelen.

Party in Public Office

Als we het hebben over de *Party in Public Office* gaat het bij de PvdA om de Tweede Kamerfractie, haar ondersteuning en de bewindspersonen. Dit onderdeel van de organisatie van een politieke partij wordt gekenmerkt door twee zaken.

Het meest fundamentele kenmerk is dat degene die binnen de partij een publieke functie hebben, deze functie te danken hebben aan het succes van de partij tijdens de verkiezingen. Dit kan doordat ze direct gekozen zijn, zoals Tweede Kamerleden in Nederland, of doordat de partij een afspraak heeft gemaakt met hen voor een bepaalde positie, ministers bijvoorbeeld. Aan de andere kant danken ze hun positie aan de partij zelf, want het gaat om posities in de publieke sfeer, met een plicht voor de publieke zaak op te komen (Katz, 2002, p. 93).

De primaire organisatiestructuur van de *Party in Public Office* is de fractie in het parlement en de vertegenwoordigers van de partij in de regering als de partij onderdeel is van een coalitie. De *Party in Public Office* is dus het 'gezicht' van de partij naar buiten toe én tegelijkertijd het deel van de partij dat de kerntaak van een politieke partij uitvoert; representeren van het volk en regeren, dan wel de regering controleren. Deze organisatiestructuur vinden we terug op lokaal, regionaal, landelijk en Europees niveau (Katz, 2002, p. 93).

We zien in Nederland dat politieke partijen die vertegenwoordigd zijn in het parlement werken met medewerkers die hen ondersteunen in de werkzaamheden. Kamerleden krijgen per persoon een budget, waarvan ze ondersteuning in kunnen huren (ProDemos, 2012). Het is dus afhankelijk van het aantal zetels, hoeveel ondersteuning een partij kan krijgen (ProDemos, 2012). Het budget van de PvdA wordt later behandeld in het contexthoofdstuk. Veel partijen kiezen ervoor om dit geld onder te brengen in een stichting, zodat zij mensen kunnen aannemen en de organisatie van die ondersteunende medewerkers centraal kunnen organiseren.

Dit deel van de organisatie, de ondersteunende medewerkers, kun je dus ook scharen onder de *Party in Public Office*. In het onderzoek wordt ook naar dit deel van de organisatie gekeken.

De politici die namens de politieke partijen actief zijn in het parlement hebben vaak twee belangrijke doelen met hun werk als politicus. Naast het feit dat de beloning die zij zelf krijgen in de vorm van loon, waardering, status en macht belangrijk is, speelt de publieke beloning mee die ze krijgen door beleid in de door hun en hun partij gewenste richting te sturen (Katz, 2002, p. 94).

Als mensen de politiek in willen of erin willen blijven, dan is het noodzakelijk om steun te vergaren binnen en buiten de partij. Binnen de partij om ervoor te zorgen dat je genomineerd/voorgedragen wordt voor de lijst en buiten de partij bij het electoraat om vervolgens ook daadwerkelijk verkozen te worden. De strategie om binnen de partij en binnen het electoraat steun te verwerven is afhankelijk van de manier waarop een kieslijst wordt samengesteld en de manier waarop je verkozen kunt worden in een orgaan (Katz, 2002, p. 94), bijvoorbeeld de Tweede Kamer.

In Nederland is het allereerst belangrijk om binnen een partij steun te krijgen voor je kandidaatstelling. Het is immers zo dat je in Nederland via een politieke partij op een lijst kan komen om vervolgens verkiesbaar te zijn tijdens de verkiezingen.

Vervolgens kunnen kiezers in Nederland stemmen op een kandidaat die namens een politieke partij verkiesbaar is. Kiezers kunnen een voorkeurstem uitbrengen door op een andere kandidaat dan de lijsttrekker te stemmen. De impact van het uitbrengen van een voorkeurstem is echter beperkt. Een kandidaat die op een lagere plek staat dan het aantal zetels dat de partij heeft gehaald tijdens de verkiezingen, komt enkel in het parlement als hij of zij ten minste 25 procent van de kiesdeler aan stemmen heeft gehaald. De kiesdeler is het aantal uitgebrachte geldige stemmen gedeeld door het aantal zetels, in Nederland 150 (Kiesraad 1, 2017). Slechts een handjevol kandidaten wordt op deze manier, ondanks de te lage positie op de lijst, verkozen in de Tweede Kamer in Nederland (Andeweg 2005, in Gallagher & Mitchell, 2005, p. 494).

De volgorde van de kandidaten op de kieslijst is daardoor van veel groter belang en heeft meer invloed op welke kandidaten worden gekozen in het parlement. Die volgorde wordt echter door de partij, dan wel haar leden, bepaald (Andeweg in Gallagher & Mitchell, 2005, p. 501).

Party in Central Office

De *Party in Central Office* is het nationale hoofdkwartier van de partij (Katz, 2002, p. 98). In de praktijk komt dit in Nederland en dus ook bij de PvdA neer op het partijbureau van een politieke partij.

Er wordt een viertal functies van het partijbureau onderscheiden:

- 1) Het partijbureau kan voorzien in de middelen die nodig zijn om de andere twee onderdelen (*Party in Public Office* en *Party on the Ground*) van een partijorganisatie te bouwen;
- 2) Het partijbureau kan acties coördineren, zorgen voor materiaal en programma's en de nationale verkiezingscampagne coördineren;

- 3) Het partijbureau kan toezichhouden op de *Party in Central Office*, namens de *Party on the Ground*;
- 4) Het partijbureau kan professionele diensten verlenen aan de andere twee onderdelen van de partijorganisatie. (Katz, 2002, p. 100)

Het is relevant om te weten welke functies de *Party in Central Office*, in het geval van de PvdA het partijbureau, volgens Katz (2002) heeft, zodat tijdens het onderzoek bekeken kan worden of hierin een verandering heeft plaatsgevonden bij de PvdA na de verkiezingsnederlaag.

Party on the Ground

Een derde onderdeel van de organisatie van een politieke partij is de *Party on the Ground*. In de basis bestaat de *Party on the Ground* vooral uit de lokale afdelingen die vallen onder de grote partij. Bij de PvdA gaat het om de afdelingen die lokaal in een gemeente de PvdA vertegenwoordigen en om de gewesten die op provinciaal niveau actief zijn.

In bredere zin worden ook geldschieters en campagnevoerders verstaan onder het begrip *Party on the Ground*, ongeacht of zij officieel lid zijn van de partij (Katz, 2002, p. 95). In tegenstelling tot de *Party in Public Office* en de *Party in Central Office*, is de *Party on the Ground* vooral iets vrijwilligs en meer amateuristisch, met mogelijk enige professionele ondersteuning (Katz, 2002, p. 96).

Omdat partijen meestal bepaalde schaalproblemen hebben, doordat het ledenaantal vaak maximaal in de duizenden loopt en deze verspreid zijn over het hele land, en omdat de betrokkenheid van partijleden vaak relatief laag is, hebben partijen een formele organisatie nodig op het lokale niveau en een representatieve instelling op nationaal niveau om effectief te kunnen zijn (Katz, 2002, p. 96).

Op nationaal niveau gaat het dan meestal om een congres waarbij alle leden aanwezig kunnen zijn en stemmen (vaak bij partijen met minder leden) of om een congres waarbij delegaties van leden aanwezig kunnen zijn en mogen stemmen (vaak bij partijen met meer leden). In het contexthoofdstuk komt aan bod hoe dit bij de PvdA geregeld is.

Uit voorgaande uiteenzetting kunnen we opmaken dat de organisatie van een politieke partij uit drie belangrijke onderdelen bestaat, namelijk de *Party in Public Office*, de *Party on the Ground* en de *Party in Central Office*.

Het is voor het onderzoek belangrijk om te kijken naar hoe de verschillende onderdelen van een partijorganisatie die Katz (2002) onderscheidt, terug te zien zijn in de PvdA, hoe de wisselwerking tussen de verschillende onderdelen er in de praktijk uitziet en hoe deze verschillende onderdelen omgaan met de verkiezingsnederlaag.

2.3 Ontwikkeling politieke partijen en hun veranderende rol

In dit hoofdstuk komen de ontwikkelingen aan bod die hebben plaatsgevonden als het gaat om de soorten politieke partijen die er zijn. De politieke partijen worden al lange tijd ingedeeld en geclassificeerd op basis van hun relatie enerzijds met het maatschappelijke middenveld/de maatschappij en anderzijds hun relatie met de staat (Katz & Mair, 1995, p. 5-6). Er zijn vervolgens vier fases die worden onderscheiden als het gaat om de ontwikkeling van politieke partijen: *The Elite Party*, *The Mass Party*, *The Catch-all Party* en *The Cartel Party* (Katz & Mair, 1995, p. 18). Deze vier fases zijn van belang, omdat de PvdA als sociaaldemocratische partij deze ontwikkelingen ook heeft doorgemaakt en momenteel kijkt hoe zij zichzelf vorm moeten geven om een bestendige toekomst tegemoet te kunnen zien.

Van de eerdergenoemde vier fases, is de *Elite Party* de oudste vorm. Deze dateert uit de 19^e eeuw. Bij deze vorm draait het om het regelen van privileges voor zeer beperkte groepen in de samenleving. Het is een elitaire vorm, waarbij een zeer kleine, bevoorrechte groep mensen wordt bereikt en aangesproken (Katz & Mair, 1995, p. 18).

In het stereotype model van de massapartij, draait het om vooraf goed gedefinieerde sociale groepen, die in alle aspecten van hun leven tot een dergelijke groep behoren (Neumann, 1956). In de jaren '50 van de vorige eeuw zien we dit in Nederland terug in de verzuiling. In dit model van de massapartij, draait politiek vooral om de strijd en samenwerking tussen deze groepen in de samenleving. Politieke partijen zijn hierbij het vehikel waardoor deze groepen en hun leden participeren in de politiek en proberen hun plannen te verwezenlijken (Katz & Mair, 1995, p. 6). Doordat het in de samenleving, gezien hun achtergrond, vrij duidelijk is welke groep welke partij steunt, gaat het er bij verkiezingen vooral om dat de achterban gemobiliseerd wordt en gaat stemmen (Katz & Mair, 1995, p. 7). Deze overgang naar de vorm van een massapartij zien we vooral terug in de tijd dat grote thema's als het algemeen kiesrecht en industrialisering, en de grote sociale vraagstukken die daarbij komen kijken, spelen (Katz & Mair, 1995, p. 9-10).

Het betreft vaak socialistische/sociaaldemocratische partijen die een massapartij vormgeven, omdat zij vaste inkomsten en daarom een grote beweging nodig hadden (Duverger, 1954). De opkomst van deze massapartijen zorgde er vervolgens voor dat kiezers honkvaster werden en de partijsystemen stabiel werden (Mair, 1990, p. 28). Onder andere door het uiteenvallen van de zuilen/duidelijk definieerbare sociale groepen in de samenleving, de economische groei, de opkomst van de welvaartsstaat en de opkomst van de massamedia, bleek het model van de massapartij niet langer houdbaar en zo ontstond de *Catch-all party* (Katz & Mair, 1995, p. 7). Deze richt zich op alle kiezers in een land en niet langer op een bepaald deel van de samenleving, zoals bij een massapartij. De *Catch-all party* kiest ervoor om de concurrentie om de kiezer aan te gaan (Mair, 1990, p. 29). Een vierde soort partij is de *Cartel Party*. Deze partijvorm ziet politiek meer als een professie, waarbij de partij minder leunt op leden, en meer afhankelijk is van geld, waarbij de subsidies vanuit de staat belangrijk zijn (Katz & Mair, 1995, p. 18).

De PvdA is van oorsprong een brede, sociaaldemocratische massapartij. Echter, de PvdA, maar ook de meeste andere politieke partijen in Nederland, kunnen anno 2017 niet meer leunen op kiezers uit een vaste zuil of veel leden, maar zijn in veel grotere mate afhankelijk van onder meer de overheidssubsidies. In die zin heeft de partij een ontwikkeling doorgemaakt richting *Cartel Party*. Toch is dat voor de PvdA wellicht lastiger dan voor andere partijen, doordat de partij claimt een brede volkspartij te zijn, of dat op zijn minst te

willen zijn (Depla, 2017, p. 3), maar de aansluiting met de bevolking lijkt te missen. In de bevindingen over het rapport van Paul Depla en de conclusie wordt hier verder op ingegaan.

Het is dus mogelijk om te stellen dat de rol van politieke partijen onderhevig is aan veranderingen. Echter, de vraag is of politieke partijen nog steeds een brug tussen de samenleving en het politieke systeem vormen? (Hooghe, 2010). Iets wat steeds terugkomt in het debat over de legitimiteit van politieke partijen is "dat politieke partijen grotendeels de voeling met wat er in de samenleving gebeurt, hebben verloren" (Hooghe, 2010, p.20).

Politieke partijen worden vaak vergeleken met andere middenveldorganisaties zoals bijvoorbeeld vakbonden. Maar het is mogelijk om een aantal duidelijke verschillen tussen politieke partijen en andere middenveldorganisaties weer te geven. Eén daarvan is het verschil dat politieke partijen hun legitimiteit vooral halen uit de kiezers die op hun partij hebben gestemd tijdens de verkiezingen, terwijl andere middenveldorganisaties zich vooral gelegitimeerd voelen door de omvang van het ledenbestand dat ze vertegenwoordigen (Hooghe, 2010, p.24).

Als een organisatie systematisch leden verliest, kan de organisatie minder goed aantonen dat zij een substantieel deel van de bevolking vertegenwoordigt (Hooghe, 2010, p.24). Dit geldt ook voor politieke partijen, vooral omdat er in Nederland minder dan 300.000 mensen (Documentatiecentrum Nederlandse politieke partijen 1, 2017) lid zijn van een politieke partij (minder dan 2 procent van de Nederlandse bevolking) en dat aantal is al jaren dalende. Al moet gezegd worden dat er dit jaar een kleine opleving is geconstateerd, waarmee het aantal leden in 2017 iets hoger ligt dan in 2016, toen het laagste punt sinds de Tweede Wereldoorlog werd bereikt (NRC 1, 2017).

Daarnaast is het ook nog eens zo dat het ledenbestand van politieke partijen sterk vergrijsd, doordat jongeren maar zeer beperkt lid worden van een politieke partij (Hooghe, Stolle & Stouthuysen, 2004 in Hooghe, 2010, p.24). Kortom, door de dalende trend kunnen ledenaantallen steeds minder worden gebruikt als legitimatie voor politieke partijen en draait het steeds meer om de verkiezingen. Het is echter wel zo dat volatiliteit bij verkiezingen een veel grotere rol speelt dan bij partijlidmaatschap, want mensen worden niet zo snel ineens lid van een andere partij, maar maken in het stembokje wel sneller een andere keuze dan bij voorgaande verkiezingen (Deschouwer et al., 2010, in Hooghe, 2010, p.24-25). Verder is het zo dat de dynamiek rondom het vormen van een voorkeur tijdens de verkiezingen heel anders is dan bij het aangaan van een lidmaatschap. Kiezers zijn veel meer bereid een voorkeur te vormen rondom verkiezingen, omdat het een kleinere (tijds)investering vergt en ze verkiezingen ook willen gebruiken om zich te uiten. Bijvoorbeeld als ze ontevreden zijn (Hooghe, 2010, p.25).

De vraag is hoe de PvdA zich ontwikkeld heeft. Door bovengenoemde ontwikkelingen en de eerder al aangekaarte hoge volatiliteit in Nederland, is de partij geen massapartij meer volgens de definitie van Katz & Mair (1995), maar wellicht eerder een *Cartel Party*. De ontwikkeling van massapartij naar *Cartel Party* is een belangrijk gegeven als het om de PvdA gaat.

Hoe zou de Partij van de Arbeid omgaan met het gegeven dat het aantal leden daalt, de brug tussen samenleving en politiek steeds moeilijker te slaan is en de partij nu ook electoraal flinke klappen heeft gekregen? Dit zijn juist voor de PvdA essentiële vragen. Te meer omdat de partij als sociaaldemocratische partij van nature een brede volkspartij was en zij zelf ook

in de toekomst een brede progressieve volkspartij wilt zijn (Depla, 2017, p. 3). In het empirische deel van het onderzoek wordt daar verder op ingegaan.

2.4 Tot slot

De volatiliteit in Nederland is de laatste decennia toegenomen. Deze toegenomen volatiliteit heeft ervoor gezorgd dat partijen steeds minder zeker zijn van het aantal zetels dat ze tijdens verkiezingen kunnen gaan halen. De kiezer zweeft dus steeds vaker van de ene naar de andere partij.

Daarnaast geeft de literatuur duidelijkheid over de interne organisatie van politieke partijen. Volgens Katz (2002) bestaan de partijen uit een *Party in Central Office*, wat in de praktijk neerkomt op het partijbureau van een partij; de *Party in Public Office*, wat neerkomt op de volksvertegenwoordigers in het parlement, haar ondersteuning en de bewindslieden; en *The Party on the Ground*, waarbij het draait om de vereniging die bestaat uit lokale afdelingen en vrijwilligers.

Ook is er in dit theoretisch kader aandacht besteed aan de veranderende rol van politieke partijen en welke rol zij nog innemen in een samenleving en hoe zij zich aanpassen aan de huidige tijd. Massapartijen zijn door de jaren heen veelal veranderd in 'Cartel' partijen, waarbij de nadruk minder op leden en een vaste achterban ligt, en men meer afhankelijk is van de overheidssubsidies en een minder vast electoraat heeft. Dat ledenaantal loopt ook al jaren steevast terug. Minder dan twee procent van de Nederlanders is nog maar lid van een politieke partij.

Naar aanleiding van de drie theoretische deelvragen en de opbrengst uit de literatuur, volgt er een aantal verwachtingen:

Als het gaat om de **toegenomen volatiliteit**, dan zorgt dat voor een bepaalde mate van onzekerheid voor politieke partijen. *De verwachting is dat politieke partijen een bepaalde mate van flexibiliteit moeten inbouwen in hun organisatie, zodat ze kunnen inspringen op sterk wisselende verkiezingsuitslagen.* In dit onderzoek wordt er daarom gekeken naar of de organisatie van de PvdA vooraf al heeft ingespeeld op een slechte verkiezingsuitslag en welke maatregelen ze daarvoor al dan niet hebben genomen

Daarnaast zal een **flexibelere organisatie** wellicht een minder duidelijk onderscheid maken tussen de verschillende onderdelen van de organisatie van de partij. *Samenwerking tussen de verschillende onderdelen is van belang en het zou in de lijn der verwachting liggen dat die samenwerking in toenemende mate gezocht wordt.* Tijdens het onderzoek wordt er gekeken naar hoe de verschillende onderdelen van de partij met elkaar samenhangen en samenwerken en of het onderscheid dat door Katz (2002) wordt gemaakt in praktijk wel echt zo werkt.

Verder is de verwachting dat een groot verlies, zoals de PvdA recent meemaakte, kansen en ruimte biedt om op een **andere manier te werk te gaan**. Door het afnemend aantal leden en de kleinere vertegenwoordiging in de Tweede Kamer en de reeds in 2014 geslonken gemeenteraadsfracties, *is de verwachting dat de partij opzoek gaat naar een andere manier van werken, zeker ook op lokaal niveau in de afdelingen.* In dit onderzoek zullen verschillende actieve PvdA'ers hun licht laten schijnen over hoe de PvdA anders zou kunnen gaan opereren en weer kan gaan bouwen aan een succesvolle toekomst.

3.Context / De Partij van de Arbeid

In het theoretisch kader ging het eerder over de electorale volatiliteit in Nederland, de organisatie van politieke partijen volgens Katz (2002) en de veranderende rol van politieke partijen in de samenleving. In dit hoofdstuk is er meer gerichte aandacht voor de case die centraal staat in dit onderzoek. In paragraaf 3.1 komt de geschiedenis van de sociaaldemocratie in Europa en in Nederland aan bod. Vervolgens wordt in paragraaf 3.2 kort gekeken naar het Nederlandse politieke landschap anno 2017. In paragraaf 3.3 gaat het over de manier van financieren van politieke partijen in Nederland en vanaf paragraaf 3.4 ligt de focus op de organisatie van de Partij van de Arbeid.

Deze onderdelen komen aan bod om een beeld te schetsen van de organisatie die centraal staat in dit onderzoek, de PvdA. Daarnaast geeft de paragraaf over financiering van politieke partijen een beeld van de impact die een slechte verkiezingsuitslag heeft op de partijfinanciën, en daarmee op de organisatie van een partij.

3.1 Geschiedenis

Geschiedenis sociaaldemocratie in Europa na de Tweede Wereldoorlog

De sociaaldemocratie heeft zich al ver voor de Tweede Wereldoorlog ontwikkeld. Aan het begin van de twintigste eeuw werd de eerdergenoemde massapartij een dominante partijvorm. De sociaaldemocraten vormden een massapartij, waarbij een sterke organisatie door het land heen ontstond met een partijprogramma dat het 'samenbindend element' vormde (Otjes, 2013). De PvdA in zijn huidige vorm bestaat pas sinds 1946 en daarom wordt de focus in deze paragraaf verder gelegd op de geschiedenis van de sociaaldemocratie in Europa sinds dat jaar.

De ontwikkeling van de sociaaldemocratie in de tweede helft van de 20^e eeuw is in twee periodes onder te verdelen. In de jaren '50 en '60, was de sociaaldemocratie in Europa tamelijk succesvol in het reguleren van het kapitalisme. In de jaren '70 en verder waren de sociaaldemocratische partijen zoekende naar de manier waarop ze zich moesten verhouden tot de toenemende globalisering, het opkomende neoliberalisme en de ontwikkelingen in de samenleving die het gevolg waren van het succesvolle beleid dat zij, samen met andere politieke partijen, hadden gevoerd in voorgaande jaren (Wolinetz, 2016, in Becker & Voerman, 2016, p. 277-278).

De periode na de oorlog tot aan begin jaren '70 wordt gezien als het 'gouden tijdperk' voor de sociaaldemocratie. Sociaaldemocratische partijen waren weliswaar lang niet overal in Europa aan de macht, maar de doelen van de sociaaldemocratische partijen, zoals volledige werkgelegenheid, economische groei en het opbouwen van de verzorgingsstaat, werden ook door andere politieke partijen in de praktijk gebracht. Dit gebeurde onder andere omdat er grote overeenstemming was over het feit dat een situatie zoals voor de Tweede Wereldoorlog, waarbij er sprake was van grote economische en politieke ontwrichting, niet nogmaals mocht plaatsvinden (Wolinetz, 2016, in Becker & Voerman, 2016, p. 285).

Vanaf begin jaren '70 komt de sociaaldemocratie in woeliger vaarwater terecht. Door de toenemende globalisering, de opkomst van het neoliberalisme en de steeds verregaandere Europese integratie, werd het steeds moeilijker om de nationale markteconomieën te sturen

(Wolinetz, 2016, in Becker & Voerman, 2016, p. 286). De sociaaldemocratische partijen moesten een nieuwe manier vinden om hun invloed uit te kunnen oefenen. Met name in de Noord-Europese landen slaagden sociaaldemocratische partijen hier heel aardig in. In de Scandinavische landen waren de sociaaldemocratische partijen vaak nog steeds de grootste en konden ofwel alleen regeren (al dan niet in een minderheidsconstructie) of ze waren de grootste partij binnen een coalitie. In andere Europese landen, zoals Nederland, was men vaak afhankelijk van de liberalen of christendemocraten. De sociaaldemocratische hoogtijdagen die we in de jaren '50 en '60 zagen leken grotendeels verdwenen. Begin jaren '90 was er toch weer een opleving van de populariteit van de sociaaldemocratische partijen. In onder andere Nederland (Kabinet Kok, 1994-2001), Groot-Brittannië (Tony Blair, 1997-2007) en Duitsland (Gerhard Schröder, 1998-2005) werden de sociaaldemocratische partijen de grootste en mochten de premiers leveren. Vlak voor de eeuwwisseling waren, in tien van de toen nog vijftien EU-lidstaten, de sociaaldemocratische partijen aan de macht (Wolinetz, 2016, in Becker & Voerman, 2016, p. 291).

Het vernieuwde sociaaldemocratische geluid dat in een aantal landen hoorbaar werd, wordt ook wel de 'derde weg' genoemd. Tony Blair doopte zijn Labour Party zelfs om tot 'New Labour'. De derde weg is de aanduiding voor een nieuwe stroming waarbij men een weg kiest tussen het liberalisme en het socialisme. In de praktijk leidde de zogenaamde derde weg vaak tot een politiek van minder overheidsingrijpen, minder herverdeling, een hervorming van de publieke sector en privatisering van staatsbedrijven (Wolinetz, 2016, in Becker & Voerman, 2016, p. 291). Overigens was de precieze invulling van deze 'derde weg' per land verschillend.

Anno 2017 zien we in weinig Europese landen een sociaaldemocratische partij aan de macht. In een aantal landen, waaronder Nederland en Duitsland, maken sociaaldemocratische partijen wel deel uit van de regering, maar niet als grootste partij. Tot voor kort was Frankrijk daar een uitzondering op. Van 2012 tot het voorjaar van 2017 was François Hollande daar namens de *Parti Socialiste* aan de macht. Echter, zijn partij is tijdens de verkiezingen van mei 2017 weggevaagd door de nieuwe beweging (toen nog niet eens een politieke partij) *En Marche!* van voormalig sociaaldemocraat Emmanuel Macron. De eerder besproken toenemende volatiliteit en de daarmee gepaard gaande onzekerheid, zijn in dit voorbeeld ook direct zichtbaar. Kortom, van de hoogtijdagen die de sociaaldemocratie beleefde in de jaren '50 en '60 en recenter eind jaren '90, is weinig meer te merken anno 2017.

Geschiedenis PvdA

De Partij van de Arbeid is een sociaaldemocratische partij. Deze ideologie is ontstaan in de negentiende eeuw, als reactie op de industrialisering en de armoede die daarmee gepaard ging onder de arbeiders. In Nederland resulteerde deze beweging in de Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP). Het opkomen voor een bepaalde groep in de samenleving, de arbeiders, duidt er ook op dat de partij een massapartij is.

Na de oorlog werd onder andere uit de SDAP de Partij van de Arbeid opgericht. "Voortaan ging het niet alleen maar om de verheffing van de arbeidersklasse, maar om de strijd voor een samenleving waarin de individuele mens zich zou kunnen ontplooiën in verbondenheid met dienstbaarheid aan de samenleving." (PvdA 2, 2017).

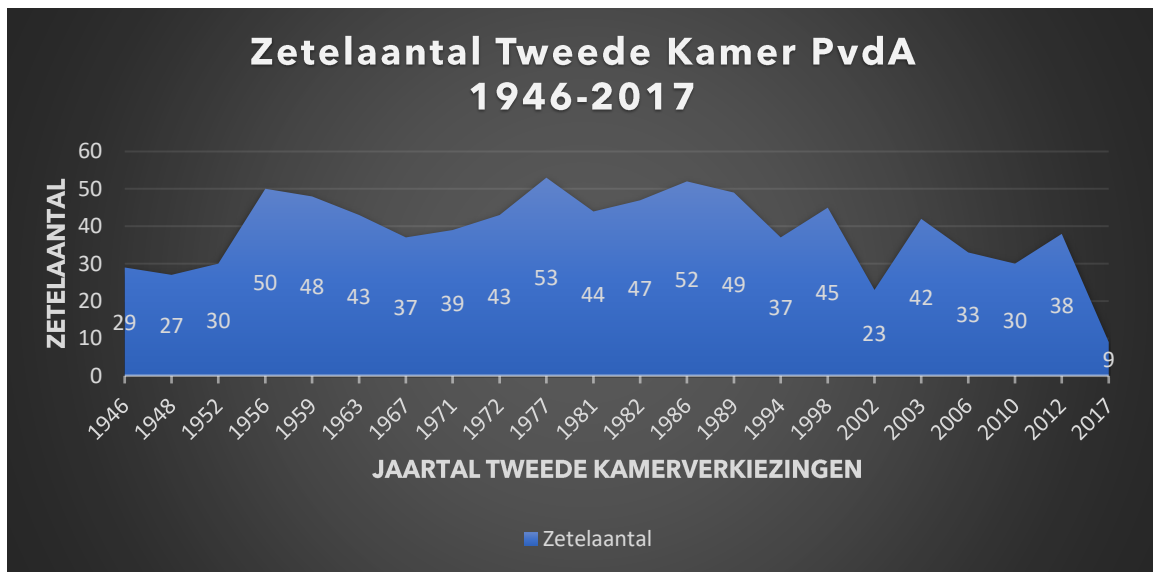
Geschiedenis in vier etappes

De geschiedenis van de partij is in vier etappes onder te verdelen (Becker en Voerman, 2016). De eerste etappe wordt gekenmerkt door het leiderschap van Willem Drees. Tien jaar lang geeft Willem Drees als premier leiding aan vier kabinetten waarvan de samenstelling meestal een mix was van de sociaaldemocraten en de Rooms-Katholieken. De nadruk in deze kabinetten ligt op de opbouw van de verzorgingsstaat zoals wij die vandaag de dag kennen.

Na de wederopbouw is de PvdA zoekende. De wederopbouw is met succes voltooid en de PvdA is haar kleur een beetje verloren. Daar komt verandering in met de komst van partijleider Joop den Uyl en de beweging Nieuw Links die ontstaat binnen de partij. Deze beweging zorgt voor een verschuiving van de PvdA naar de linkerkant. Uit onvrede over deze linkse koers ontstaat DS'70. Deze afsplitsing van de PvdA behaalt direct acht zetels bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1971 en daarmee wordt kabinetsdeelname afgedwongen (Rijksoverheid 1, 2017). Nadat het Kabinet Biesheuvel I al binnen twee jaar valt, verliest DS'70 direct twee zetels bij de verkiezingen van 1972. Het lukt Den Uyl om bij diezelfde verkiezingen van de PvdA de grootste partij van Nederland te maken. Spreiding van kennis, inkomen en macht wordt het motto van het kabinet dat Den Uyl zal leiden van 1973 tot 1977. Ook in 1977 wint de PvdA de verkiezingen en haalt meer dan een derde van de zetels, maar Den Uyl slaagt er niet in om dit om te zetten in regeringsdeelname. Als grootste partij van Nederland belandt de PvdA in de oppositie. Een unieke situatie. Pas na zes kabinetten (waar de PvdA twee keer aan deelneemt) lukt het de partij weer om de premier te leveren. Hier start ook de derde etappe die wordt beschreven door Becker en Voerman (2016). Wim Kok slaagt erin om van de PvdA, ondanks een zetelverlies, de grootste partij van Nederland te maken. Voor het eerst sinds mensenheugenis worden de confessionelen buitenspel gezet en nemen zij geen deel aan een kabinet. Paars I is daarmee een feit (Becker en Voerman, 2016, p. 13-25)

In de zeventig jaar dat de PvdA bestaat heeft het veertien keer plaatsgenomen in de regering. Dat is in bijna de helft van alle naoorlogse kabinetten. Samen is dat zo'n 38 jaar aan regeringsverantwoordelijkheid. Zeven keer leverde de partij de premier met Wim Kok als laatste sociaaldemocratische premier van Nederland (Rijksoverheid 1, 2017). De partij heeft dus een lange traditie van regeren en verantwoordelijkheid dragen voor kabinetsbeleid.

In onderstaande grafiek wordt het zetelaantal van de Partij van de Arbeid door de jaren heen weergegeven. Sinds de jaren '50 heeft de partij altijd meer dan 30 zetels gehaald bij de verkiezingen. Pas in 2002 zien we een enorme dip. De partij verloor in dat jaar de helft van haar zetels. De jaren daarna leeft de partij weer op, tot aan de historisch slechte uitslag van 15 maart 2017.

(Bron: Parlement & Politiek 2, 2017)

Eerdere verliezen

Niet eerder heeft de partij dus te maken gehad met een dergelijk groot verlies. Enkel in 2002 kwam men in de buurt van het verlies van 2017. Tijdens de interviews die zijn gehouden met onder meer medewerkers van de Tweede Kamerfractie, is dat verlies in 2002 aan bod gekomen. Vooruitlopend op de bevindingen uit de interviews die in het bevindingenhoofdstuk aan bod komen, zeiden respondent 1 en 2 daar het volgende over tijdens de interviews:

“Dat, het verschil met deze is dat wij zagen hem aankomen. Daar zagen ze ‘m niet aankomen, dus was het ingrijpender, maarja, helaas, het was meer plotseling.” (Respondent 1, leidinggevende SOT)

“En het hele gekke van die reorganisatie was dat de reorganisatie nog niet klaar was en er waren alweer nieuwe verkiezingen, dus er zijn ook heel veel mensen hebben kunnen blijven (...). De schok was toen veel groter toen. De schok was emotioneel ook veel groter, ja klopt.” (Respondent 2, voormalig leidinggevende SOT)

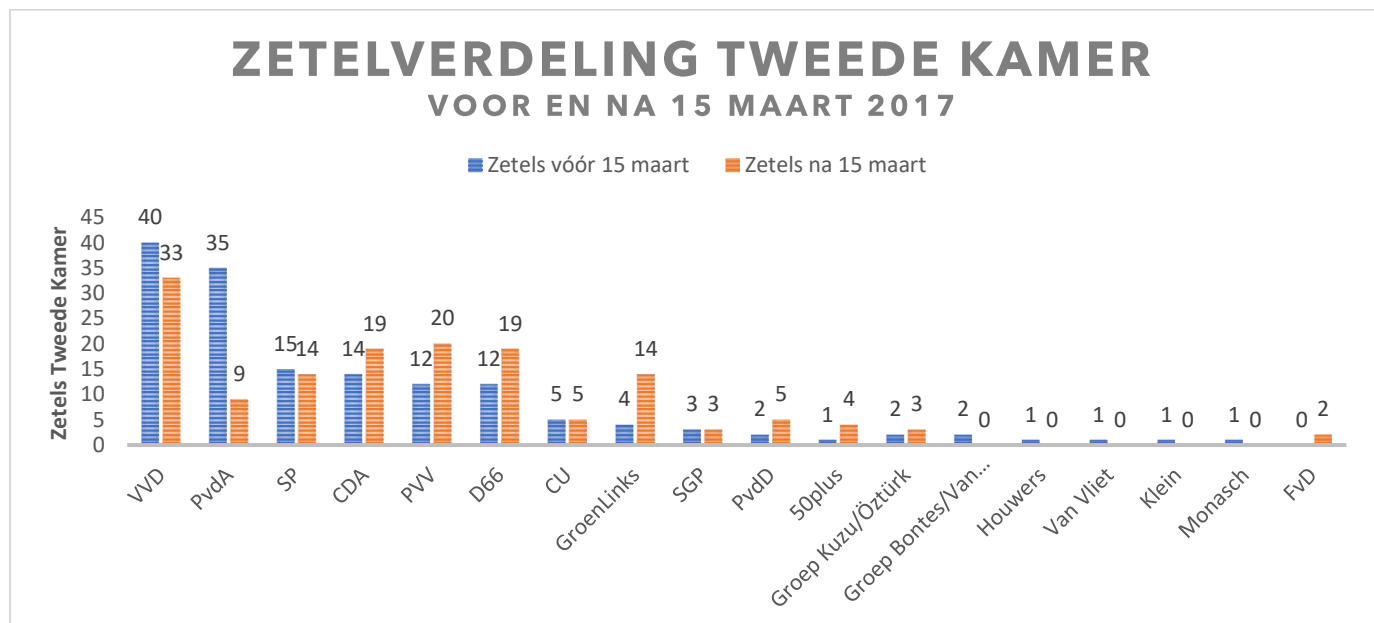
In 2002 is men op een andere manier omgegaan met de schok dan in 2017. Het verlies was een veel grotere verrassing dan in 2017, en de reorganisatie startte daarom pas na de verkiezingen. Er lag geen sociaalplan van tevoren klaar en doordat het kabinet Balkenende I, met de LPF, snel viel en er weer snel verkiezingen waren, is de reorganisatie nooit helemaal afgerond. Immers, de PvdA won in 2003 weer veel zetels terug, dus de noodzaak voor de reorganisatie was er niet langer.

In 2002 is men ook op een andere manier omgegaan met de politiek leider. Ad Melkert was door Wim Kok als zijn opvolger aangewezen en voerde de lijst aan. Na de enorme nederlaag van 2002 vertrok hij direct als politiek leider. In 2017 waren er eerst lijsttrekkerverkiezingen voorafgaand aan de Tweede Kamerverkiezingen. Lodewijk Asscher won deze leiderschapsstrijd van Diederik Samsom en bleef na het verlies op 15 maart zitten. Wel kondigde partijvoorzitter Hans Spekman zijn vertrek aan (NRC 2, 2017).

3.2 Het Nederlandse politieke landschap anno 2017

Het politieke landschap in Nederland is zeer divers. Voor de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 zaten er 11 direct gekozen partijen in de Tweede Kamer. De PvdA kwam in 2012 als een na grootste uit de bus na een nek-aan-nek race met de VVD. De partij haalde 38 zetels. Doordat de afgelopen jaren Tunahan Kuzu en Selçuk Öztürk (richtten samen een nieuwe partij op, Denk red.) en Jacques Monasch uit de fractie zijn gestapt, had de PvdA vlak voor de verkiezingen nog 35 zetels over van het oorspronkelijke zetelaantal (Tweede Kamer, 2017).

Na de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 hebben er grote verschuivingen plaatsgevonden. De Partij van de Arbeid was de grote verliezer van de verkiezingen en verloor maar liefst 29 zetels. De partij van Lodewijk Asscher is daarmee de zevende partij van Nederland geworden. Grote winnaars bij de verkiezingen waren D66, GroenLinks, CDA en de PVV (Kiesraad 2, 2017).

(Brongegevens tabel: Kiesraad 2, 2017).

3.3 Financiering politieke partijen

In Nederland hebben politieke partijen meerdere inkomstenbronnen. De belangrijkste inkomstenbronnen zijn de contributie van de leden van de partij en de subsidie die partijen ontvangen van de Rijksoverheid. Daarnaast kunnen partijen giften ontvangen. Het kijken naar de financiering van partijen is een belangrijk onderdeel van dit onderzoek, omdat de verwachting is dat hoe partijen omgaan met de uitslag van verkiezingen ook afhankelijk is van de financiële situatie van een partij. Het is dan van belang om te weten waar de financiering van partijen uit bestaat en waar deze van afhankelijk is.

Contributie leden

Als lid van een politieke partij wordt men geacht contributie te betalen. Voor politieke partijen is dit een belangrijke inkomstenbron.

In onderstaande tabel is zichtbaar hoeveel leden politieke partijen hadden op 1 januari 2015, 2016 en 2017.

Ledentallen Nederlandse politieke partijen per 1 januari 2015, 2016 en 2017

	1 januari 2015	1 januari 2016	1 januari 2017				
	totaal	Totaal	totaal	ingeschreven leden	uitgeschreven leden	saldo	%
CDA	53.107	50.181	48.775	1.192	2.598	- 1.406	- 2,8
Christen-Unie	23.521	23.398	23.695	1.308	1.011	297	1,3
D66	25.190	25.349	26.284	3.419	2.484	935	3,7
GroenLinks	21.201	21.188 ^{a)}	23.390	3.231	1.029	2.202	10,4
PvdA	49.155	46.045	46.162	4.476	4.359	117	0,3
PvdD	12.019	12.131	12.866	1.630	895	735	6,1
SGP	29.974	29.928	30.122	1.481	1.287	194	0,7
SP	42.679	41.710	39.550	2.067	4.227	-2.160	-5,2
VVD	30.895	28.391 ^{b)}	26.497	1.501	3.395	-1.894	-6,7
50PLUS	7.534	6.056	6.180	888	764	124	2,1
Denk	-	1.055 ^{c)}	3.625	2.721	151	2.570	243,6
VNL	150	1.150	2.000 ^{d)}	-	-	850	73,9
Vrijzinnige Partij	18	287	310 ^{e)}	-	-	23	8,0
Totaal	295.443	286.869 ^{f)}	289.456			2.587	0,9

(Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, Universiteit Groningen, 2017)

Verderop in dit hoofdstuk wordt ingegaan op het aantal leden van de PvdA en de contributieregelingen van de partij.

Subsidie Rijksoverheid

Of en hoeveel subsidiepolitieke partijen ontvangen van de overheid is afhankelijk van een tweetal zaken:

- 1) De partij is vertegenwoordigd in de Eerste en/of Tweede Kamer;
- 2) De partij heeft ten minste 1.000 leden. Deze leden moeten jaarlijks minimaal € 12 contributie betalen.

(Rijksoverheid 2, 2017).

In 2016 bedroeg het te verdelen bedrag aan subsidies ongeveer 16,5 miljoen euro. Afhankelijk van het aantal leden en zetels in het parlement, wordt de hoogte van het bedrag per partij vastgesteld. De subsidie aan een politieke partij bestaat uit 4 delen:

- 1) Een algemeen deel voor de politieke partij zelf;
- 2) Een deel voor het politiek-wetenschappelijk instituut van de partij;
- 3) Een deel voor de jongerenorganisatie van de partij;
- 4) Een deel voor buitenlandse activiteiten van de partij.

Hierbij is het goed om te vermelden dat de subsidies voor de nummers 2 t/m 4 niet voor andere doeleinden mogen worden ingezet dan hierboven genoemd (Rijksoverheid 2, 2017).

Als een partij voldoet aan de eerdergenoemde twee eisen, dan krijgt het een basisbedrag van ongeveer 190.000 euro. Daarnaast ontvangt elke partij per Kamerzetel 54.600 euro en per lid 6,60 euro (ProDemos, 2012).

Toen de PvdA 38 Kamerleden had, was de subsidie op basis van het zetelaantal ruim boven de twee miljoen euro per jaar. Vanaf volgend jaar zal het bedrag rigoureus worden teruggebracht naar ongeveer zeshonderdduizend euro. Vooruitlopend op de bevindingen die uit de interviews naar voren kwamen, zei respondent 1 over de wijze van financieren door de overheid het volgende:

“Als je een verkiezingsverlies meemaakt, hou je een jaar lang de financiering van de fractie ervoor. Dus we houden een jaar lang financiering vanaf het moment van verkiezingen. Dus tot 15 maart volgend jaar. Op basis van 35 zetels. Dus daarmee kan je je verloop voor een groot deel financieren.” (Respondent 1, leidinggevende SOT)

Giften

Politieke partijen kunnen ook giften ontvangen van derden. Als een gift hoger is dan 4500 euro, dan moet deze openbaar worden gemaakt (Rijksoverheid 2, 2017). Recent werden de giften in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 bekendgemaakt.

Partijen komen dus op grofweg drie manieren aan hun geld. De subsidie van de Rijksoverheid speelt een grote rol en deze financiering is in grote mate afhankelijk van het aantal leden, maar vooral ook van het aantal zetels dat een partij heeft. Deze vorm van financiering speelt een steeds grotere rol, doordat het aantal leden al jaren afneemt. In het theoretisch kader werd eerder, aan de hand van de term *Cartel Party* (Katz & Mair, 1995) al genoemd dat deze inkomsten van steeds groter belang zijn.

Daarnaast ontvangt de partij inkomsten uit contributie. Hiervoor is het ledenaantal dus van belang. Tot slot ontvangen veel partijen ook giften van particulieren en organisaties.

3.3 De Partij van de Arbeid

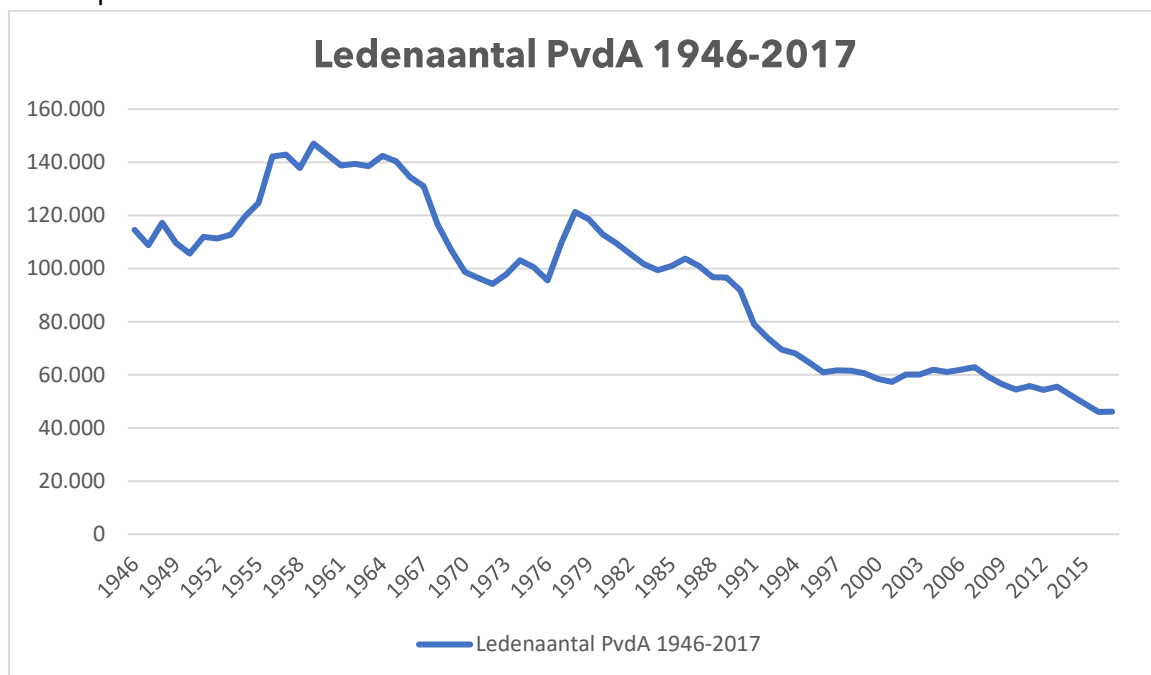
Kerncijfers PvdA

In onderstaande tabel staat een aantal snelle feiten weergegeven over de PvdA. Hierdoor is het mogelijk om in een oogopslag alvast een beter beeld te krijgen van de partij.

Opgericht in	1946 ¹
Politiek leider	Lodewijk Asscher
Partijvoorzitter	Hans Spekman
Ledenaantal (01-01-2017)²	46.162
Aantal zetels Tweede Kamer 2012	38
Aantal zetels Tweede Kamer 2017	9 (-29 t.o.v. 2012)
Aantal zetels Eerste Kamer 2015	8

Lidmaatschap en contributie

Op 1 januari 2017 waren er 46.162 mensen lid van de PvdA. De partij had daarmee op het CDA na de meeste leden van alle politieke partijen in Nederland. Het aantal leden is de afgelopen decennia flink gedaald. Op haar hoogtepunt had de partij bijna 150.000 leden (in 1959), maar in 1988 daalde het ledental definitief naar minder dan 100.000 (Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, 2017). In de getoonde grafiek is het ledenverloop te zien. Ook de laatste vijf jaar, tijdens de deelname van de PvdA aan kabinet Rutte II, is het ledenaantal fors gedaald. Later in dit onderzoek wordt nog ingegaan op de consequenties van dit ledenverlies.

(Bron: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, 2017)

¹ PvdA, 2017. Geraadpleegd via <https://www.pvda.nl/partij/organisatie/geschiedenis/> op 20-02-2017

² Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, Universiteit Groningen, 2017

Omdat de overheidssubsidie van politieke partijen deels gebaseerd is op het aantal leden dat

Bruto inkomen per jaar		Contributie	
van	tot	per jaar	per maand
€ 0	€ 5.000	€ 24	€ 2,00
€ 5.000	€ 10.000	€ 51	€ 4,25
€ 10.000	€ 15.000	€ 71	€ 5,95
€ 15.000	€ 20.000	€ 98	€ 8,16
€ 20.000	€ 25.000	€ 120	€ 10,03
€ 25.000	€ 30.000	€ 153	€ 12,75
€ 30.000	€ 40.000	€ 183	€ 15,22
€ 40.000	€ 50.000	€ 213	€ 17,77
€ 50.000	€ 60.000	€ 245	€ 20,40
€ 60.000	€ 70.000	€ 306	€ 25,50
€ 70.000	€ 80.000	€ 366	€ 30,52
€ 80.000	€ 90.000	€ 426	€ 35,53
€ 90.000	€ 100.000	€ 488	€ 40,63
€ 100.000	en meer	€ 609 of meer	€ 50,75 of meer

een partij heeft, is het voor de PvdA van belang om veel leden te hebben. De daling in leden de afgelopen decennia heeft dus gevolgen voor de inkomsten die de partij ontvangt vanuit overheidssubsidie.

Een lidmaatschap van de PvdA kost minimaal twee euro per maand. De partij hanteert een inkomensafhankelijke contributie, waarbij je geacht wordt meer contributie te betalen naar mate je meer verdient. In de tabel staat aangegeven hoe deze inkomensafhankelijke contributie is opgebouwd (PvdA 3, 2017).

Figuur 1 Contributietabel PvdA (2017). Bron: <https://www.pvda.nl/wp-content/uploads/2017/01/Contributietabel.png>

Naast de reguliere contributie is er ook een regeling voor extra contributie die een lid moet betalen als hij of zij een bepaalde betaalde functie bekleedt in het openbaar bestuur. Een bepaald percentage van zijn of haar inkomsten moet worden afgestaan aan de partij (PvdA 3, 2017).

Kandidatenlijst PvdA

De procedure om je kandidaat te stellen voor het lidmaatschap van de Tweede Kamer namens de PvdA is vastgelegd in een apart document. Als iemand zich kandidaat wil stellen is het mogelijk een sollicitatie in te dienen bij de adviescommissie. Deze commissie, bestaande uit zestien actieve leden van de PvdA, stelt op basis van de sollicitaties een advies op en legt dit voor aan het partijbestuur. Het partijbestuur stelt vervolgens een conceptlijst vast en legt deze voor aan de leden tijdens het congres. Uiteindelijk hebben de leden tijdens het congres het laatste woord (PvdA, 2016). Zij hebben individueel stemrecht op het congres en stellen de lijst definitief vast (PvdA 4, 2017).

3.4 Organisatie Partij van de Arbeid

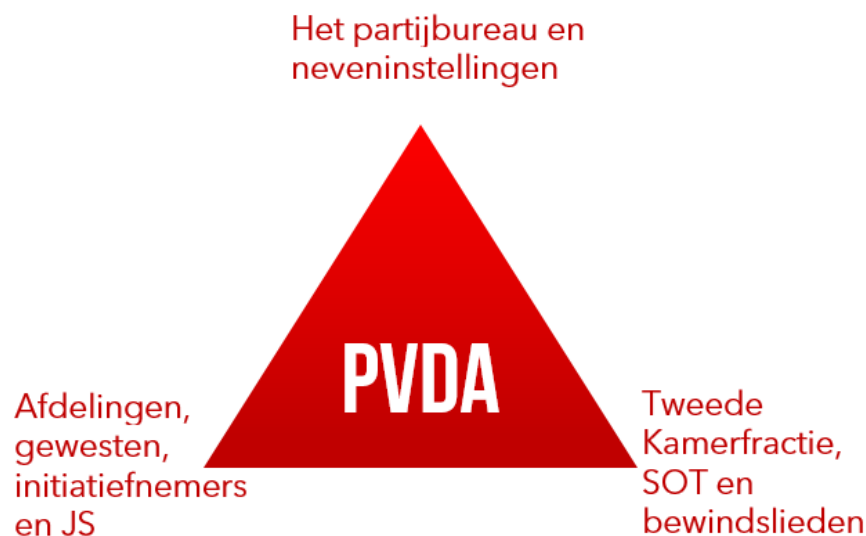
De drie onderdelen van een organisatie van een politieke partij die Katz (2002) onderscheidt zien we ook terug bij de PvdA. Als we deze theorie op de organisatie van de PvdA toepassen, dan ziet dat er zo uit:

- 1) **The Party in Public Office:** De Tweede Kamerfractie en de Stichting Ondersteuning Tweede Kamerfractie PvdA (SOT PvdA) en zolang er geen nieuw kabinet is nog de demissionaire bewindslieden.

De Partij van de Arbeid is momenteel met negen Tweede Kamerleden vertegenwoordigd in het parlement. Deze Kamerleden worden ondersteund voor medewerkers van de Stichting Ondersteuning Tweede Kamerfractie PvdA.

- 2) **The Party in Central Office:** Het partijbestuur en het partijbureau en de twee neveninstellingen, Wiardi Beckmanstichting (WBS) en het Centrum voor Lokaal Bestuur (CLB).
- 3) **The Party on the Ground:** De vereniging in brede zin, waaronder dus de afdelingen, de gewesten, de Jonge Socialisten (jongerenvereniging gelieerd aan de PvdA) en leden die nieuwe initiatieven ontplooiën.

Schematisch ziet dat er zo uit:

De vraag is echter of onderverdeling binnen een politieke partij anno 2017 en met een dergelijk verlies te handhaven is. Daarnaast is het de vraag in hoeverre de onderdelen met elkaar samenwerken. Aan de hand van dertien interviews met mensen die bij de PvdA binnen een van de drie onderdelen van een partij zoals Katz (2002) die omschrijft actief zijn, wordt onder andere hierop ingegaan binnen het bevindingenhoofdstuk.

4. Methode

In dit hoofdstuk komen de methoden die zijn gebruikt tijdens dit onderzoek aan bod. Eerst wordt er een toelichting gegeven op het soort onderzoek en de onderzoeksmethoden die gebruikt zijn tijdens het onderzoek. Vervolgens komt de manier van coderen en analyseren aan bod, de casusselectie en de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek.

4.1 Soort onderzoek

Het onderzoek dat is uitgevoerd is een kwalitatief onderzoek. De keuze voor een kwalitatief onderzoek heeft te maken met de vraagstelling, waarbij de impact van een verkiezingsnederlaag op de organisatie van de PvdA centraal staat. Om goed te kunnen doorgronden wat de impact van de verkiezingsnederlaag op de organisatie is, is het van belang om mensen die dichtbij de verschillende onderdelen van de organisatie staan, te spreken. Door op een kwalitatieve manier onderzoek te doen, was het mogelijk om respondenten de verkiezingsuitslag op hun manier te laten interpreteren en hen daarmee te laten reflecteren op de impact daarvan op de partijorganisatie. Daarnaast bood het doen van interviews de mogelijkheid om door te vragen. Met een kwantitatief onderzoek was het niet mogelijk geweest om dat te doen.

Het is een casestudy waarbij de Partij van de Arbeid centraal staat. Binnen het onderzoek zijn de drie onderdelen van de PvdA geanalyseerd, aan de hand van de eerder beschreven literatuur van Katz (2002), om te onderzoeken welke impact de verkiezingsnederlaag op de organisatie heeft. De focus ligt op hoe deze onderdelen van de organisatie omgaan met een grote klap bij de verkiezingen en hoe de verschillende onderdelen met elkaar samenwerken binnen de partij. De drie onderdelen die Katz (2002) onderscheidt en die onderzocht zijn in deze scriptie zijn eerder al genoemd in het theoretisch kader.

Het onderzoek zou getypeerd kunnen worden als een explorerend onderzoek. Op systematische wijze zijn gegevens geanalyseerd en interviews gehouden, met als doel steeds meer te weten te komen over hoe de Partij van de Arbeid (de organisatie van de partij op bovengenoemde drie vlakken) omgaat met de grote klap bij de verkiezingen van 15 maart 2017.

4.2 Respondenten en interviews

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van interviews met respondenten en van een rapport over het verlies van de PvdA (documentenonderzoek). Het betreft een rapport geschreven door Paul Depla, burgemeester van Breda en vooraanstaand PvdA-lid. Zijn onderzoek had tot doel om kort terug te blikken op het historische verlies van 15 maart 2017, maar vooral om een agenda voor de toekomst te ontwikkelen.

Interviews zijn nodig om van mensen binnen de organisatie van een politieke partij te horen hoe dergelijke organisaties reageren op een groot verlies, hoe zij samenwerken met andere onderdelen van de partij en op welke manier zij naar de toekomst kijken. Medewerkers en politici van een partij staan dicht bij wat er gebeurt en welke maatregelen een organisatie neemt rondom verkiezingen.

Daarnaast is de manier van onderzoek doen (interviewen) bij uitstek geschikt om door te kunnen vragen naar aanleiding van antwoorden en non-verbale communicatie van

respondenten. Een kwantitatieve methode, zoals een enquête, heeft die mogelijkheid niet of nauwelijks. Een lijst met respondenten die zijn geïnterviewd is opgenomen in bijlage 1. De mensen binnen de PvdA die hebben meegewerkt aan het onderzoek zijn ook weer onder te verdelen in de drie organisatieonderdelen die Katz (2002) onderscheidt. Medewerkers en politici uit Den Haag (*Party in Public Office*), medewerkers van het partijbureau en de neveninstellingen (*Party in Central Office*) en actieve leden uit het hele land (*Party on the Ground*) hebben meegewerkt aan een interviewverzoek.

4.3 Semigestructureerd

De interviews zijn afgenomen op een semigestructureerde wijze. Hiervoor is een aantal topiclijsten opgesteld en gebruikt (zie bijlage 2). Er is meer dan één topiclijst gebruikt, omdat de respondenten voor verschillende onderdelen van de partij werkten of vrijwilliger waren, waardoor niet elke vraag op elke respondent van toepassing was. De vragen van de topiclijst hadden betrekking op de impact op de organisatie van de verkiezingsnederlaag, het verloop van de campagne en de lijsttrekkersverkiezingen, de nieuwe initiatieven die zijn ontstaan als gevolg van de verkiezingsnederlaag en de toekomst van de PvdA.

Structuur is belangrijk om ervoor te zorgen dat de verschillende onderwerpen die nodig zijn om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag bij alle respondenten aan bod komen tijdens de interviews. Zo kunnen uitkomsten van de interviews goed worden vergeleken. Daarnaast is het, zoals eerder aangegeven, belangrijk dat er doorgevraagd kan worden (Bryman, 2012, p. 471).

4.4 Analyse

De interviews met de respondenten zijn opgenomen (alle respondenten hebben daar toestemming voor gegeven) zodat deze getranscribeerd en vervolgens gecodeerd konden worden. De transcripten zijn gecodeerd met behulp van NVivo. De interviews zijn aan de hand van de topiclijsten gecodeerd. Hierdoor ontstond een codeboom met verschillende categorieën en subcategorieën. Als de topiclijst niet voorzorg in codes voor uitspraken die in een interview gedaan zijn, werd er open gecodeerd. Het coderen heeft ervoor gezorgd dat het eenvoudiger is om de belangrijkste antwoorden van de respondenten uit de interviews te halen en te verwerken in het onderzoek en ervoor te zorgen dat belangrijke informatie niet over het hoofd gezien kon worden.

Naast de dertien interviews die zijn gehouden, is het rapport 'Op de toekomst' van Paul Depla, geanalyseerd. Het rapport van Depla kan worden gezien als een agenda voor de toekomst van de PvdA. De tekst van het rapport is gecodeerd in NVivo met behulp van de codeboom die samengesteld is naar aanleiding van het coderen van de interviews. Bij het analyseren van het rapport van Depla is gekeken naar de overeenkomsten die dit rapport heeft met de bevindingen die voortkomen uit de dertien interviews.

4.5 Casuselectie

Het onderzoek focust zich op één case. De Partij van de Arbeid is een partij met een lange traditie en grote geschiedenis. De partij is al lange tijd vertegenwoordigd in het politieke landschap en heeft dus al meerdere keren te maken gehad met verkiezingen en de gevolgen van een positieve dan wel negatieve uitslag op de organisatie van de partij. Echter, het verlies op 15 maart 2017 is historisch gezien uniek in Nederland en de partij heeft nog niet eerder te maken gehad met zulke heftige gevolgen van een verkiezingsnederlaag. Ondanks dat het een

specifieke case betreft, is de situatie van de PvdA niet uniek. Ook veel andere sociaaldemocratische partijen in Europa hebben het moeilijk de afgelopen jaren. Het is echter ondoenlijk om de organisaties van al deze sociaaldemocratische partijen te onderzoeken op de impact van een verkiezingsnederlaag.

4.6 Betrouwbaarheid

Een van de belangrijkste voorwaarden voor een betrouwbaar onderzoek is dat het onderzoek herhaald kan worden (Bryman, 2012, p. 390). Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een theoretische basis van bestaande literatuur. De empirie is onderzocht door middel van dertien interviews en het bestuderen van een rapport. Door het gebruik van zowel interviews als een rapport is het onderzoek betrouwbaarder. Het gebruik maken van twee of meer onderzoeksmethoden om hetzelfde te onderzoeken, wordt ook wel triangulatie genoemd (De Jong Gierveld & Van Tilburg, 1992). Resultaten van het onderzoek zijn hierdoor niet enkel afhankelijk van de antwoorden van respondenten, maar kunnen worden ondersteund, of worden tegengesproken, door dat betreffende rapport. Daarnaast wordt de betrouwbaarheid positief beïnvloed door het feit dat de respondenten uit allerlei lagen van de partij komen. Zij hebben allemaal weer een andere kijk op zaken die spelen in de vereniging.

Voor het afnemen van de interviews zijn, zoals eerder aangegeven, topiclijsten opgesteld, zodat in alle interviews in ieder geval dezelfde onderwerpen terugkwamen. Antwoorden van respondenten zijn zo beter te vergelijken, omdat ze veelal over dezelfde onderwerpen hebben gesproken. De topiclijst zorgt zo voor een systematischere en betrouwbaardere manier van werken.

4.7 Validiteit

Er zijn twee vormen van validiteit: interne en externe validiteit. Bij interne validiteit staat de vraag 'meet je wat je wilt meten?' centraal. Bij interviews kan het moeilijk zijn om dat zeker te weten, omdat er veel factoren van invloed zijn op de antwoorden die de respondent geeft. Door het gebruik van topiclijsten, zijn er in ieder geval een aantal vaste onderwerpen aan bod gekomen bij alle interviews. Dat geeft meer zekerheid dat nagenoeg alle informatie die nuttig is voor het onderzoek en het beantwoorden van de onderzoeksvragen, verkregen is.

De externe validiteit gaat over of de uitkomsten van het onderzoek los van de sociale setting generaliseerbaar zijn (Bryman, 2012, p. 390). Dat is bij dit onderzoek lastiger, omdat het niet te voorspellen valt of andere partijen op dezelfde manier om zullen gaan met grote klappen bij de verkiezingen en iedere partij toch weer anders georganiseerd is. De uitkomsten van het onderzoek zijn dan ook niet een op een over te nemen voor andere politieke partijen in Nederland of daarbuiten. Echter het is een exploratief onderzoek en het kan wel interessant zijn om ook te kijken naar de partijorganisatie van andere sociaaldemocratische partijen in Europa. Bijvoorbeeld de Parti Socialiste (PS) in Frankrijk, die verloor van notabene een beweging (*En Marche!* van Emmanuel Macron).

5. Bevindingen interviews

Dit hoofdstuk bevat de bevindingen uit de empirie en gaat over de invloed van de verkiezingen op de verschillende onderdelen van de organisatie, de wisselwerking tussen de verschillende onderdelen, de dynamiek die er ontstaat binnen de PvdA als gevolg van de verkiezingsnederlaag en het toekomstbeeld dat de respondenten hebben voor de PvdA. Deze bevindingen vormen samen een antwoord op de deelvragen die betrekking hebben hierop.

De informatie in dit hoofdstuk is verkregen door interviews met verschillende betrokkenen binnen de Partij van de Arbeid. In het schema in het methodehoofdstuk is te zien uit welke geledingen van de partij de respondenten komen.

In het theoretisch kader is aangegeven welke onderdelen van de partij er volgens Katz (2002) zijn en in het voorgaande hoofdstuk is uiteengezet welke onderdelen van de PvdA vallen onder de indeling die Katz (2002) gemaakt heeft. Op basis daarvan zijn interviews gehouden met een dertiental respondenten over wat er gebeurd is na / als reactie op de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017. Tijdens de interviews kwamen vooral de onderwerpen naar voren die in het theoretisch kader beschreven stonden. In dit hoofdstuk wordt dan ook met name ingaan op de impact van de verkiezingsuitslag op de organisatie van de partij, zowel in financiële zin, als de invloed op de organisatie van de verschillende onderdelen van de partij. Vervolgens wordt een analyse gemaakt van de veranderingen en nieuwe initiatieven die zijn ontstaan naar aanleiding van het historische zetelverlies van de partij. Daarnaast blikken de respondenten terug op de campagne en de organisatie daarvan. Tot slot zal het gaan over de rol die de verschillende respondenten in de toekomst zien weggelegd voor de partij in de samenleving.

5.1 Impact verkiezingsuitslag

Tijdens de interviews met de respondenten is gevraagd naar hoe de organisatie van de verschillende onderdelen van de PvdA eruitzag voor en na de verkiezingen van maart 2017, welke voorbereidingen er getroffen waren voorafgaand aan de verkiezingen en wat de impact van de verkiezingen op de verschillende organisaties uiteindelijk is.

5.1.1 Party in Public Office

Impact op SOT/Tweede Kamerfractie

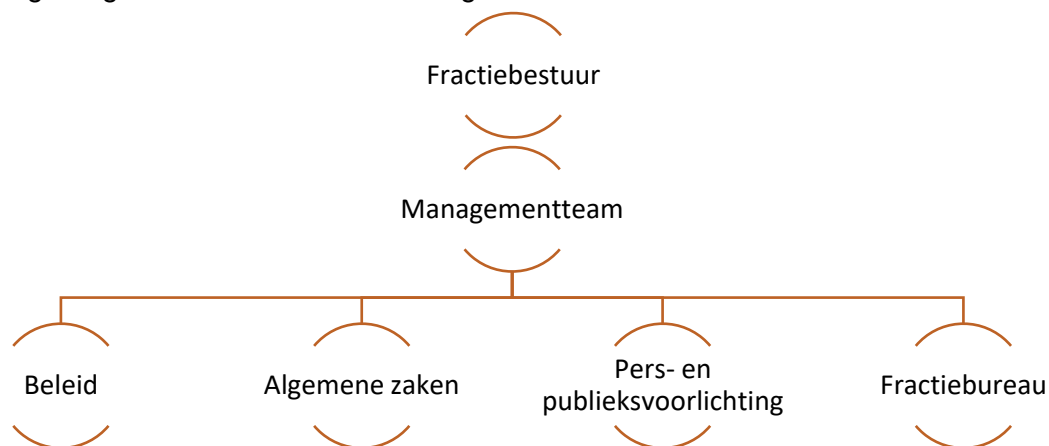
De Kamerleden van de PvdA worden ondersteund door verschillende medewerkers. Respondent 1 en 2 gaven aan dat tijdens de afgelopen kabinetsperiode, waarbij de PvdA uiteindelijk nog 35 zetels had, begin 2017, er ongeveer 80 mensen binnen de stichting die de Kamerfractie ondersteunt werkzaam waren. De medewerkers waren allemaal in dienst van de Stichting Ondersteuning Tweede Kamerfractie PvdA (SOT).

Ieder Kamerlid krijgt een bepaald bedrag wat hij of zij kan inzetten voor het aantrekken van ondersteuning bij de dagelijkse werkzaamheden. Een groot aantal partijen heeft er echter voor gekozen om het geld dat de verschillende Kamerleden van de betreffende partij hiervoor krijgen onder te brengen in een stichting, zodat die stichting vervolgens mensen kan aannemen voor de ondersteunende werkzaamheden. Zo ook de PvdA. Door met een

stichtingsconstructie te werken biedt de partij meer zekerheid en continuïteit aan voor haar medewerkers.

De stichting is de formele werkgever van de medewerkers en deze stichting wordt geleid door het managementteam (MT), bestaande uit vier personen. Het managementteam werkt op haar beurt wel weer in dienst van de fractie. Omdat niet de hele fractie de organisatie kan aansturen, gebeurt dit door het fractiebestuur dat bestaat uit leden van de fractie. Het fractiebestuur is dus uiteindelijk degene die beslist welke koers de stichting vaart.

De 80 medewerkers waren tot 15 maart 2017 onderverdeeld in vier teams. Ieder team werd aangestuurd door een lid van het managementteam. Die vier teams waren: team beleid, team pers- en publieksvoorlichting (waar ook het ombudsteam onder viel), team algemene zaken (de secretariële ondersteuning en bedrijfsvoering) en het fractiebureau. Onderstaand organogram geeft de structuur van de organisatie weer vóór de Tweede Kamerverkiezingen:

De PvdA stond al een aantal jaar een stuk lager in de peilingen dan de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen van 2012 en zoals eerder werd vermeld in het theoretisch kader, is de volatiliteit in Nederland hoog. In die zin was het voor de respondenten geen verrassing dat de partij zetels zou gaan verliezen bij de verkiezingen van 2017. Het Managementteam heeft daarom al ruim van tevoren een aantal scenario's uitgewerkt, zodat men zodra de uitslag van de verkiezingen bekend was, aan de slag kon gaan met de reorganisatie.

“Wij hebben als MT diverse dingen gedaan. We hebben geprobeerd in kaart te brengen wat je zou kunnen doen bij verschillende zeteltallen. Hoe groter hoe makkelijker misschien. Dat je denkt er kan een kaasschaaf overheen en we houden het op dezelfde manier.”
(Respondent 1, leidinggevende SOT)

Naast het uitwerken van verschillende scenario's, heeft het MT een vrijwillige vertrekregeling in het leven geroepen. Deze regeling was bedoeld om medewerkers met een vaste aanstelling die al lang bij de SOT werkten, te verleiden afscheid te nemen van de organisatie, zodat als de verkiezingsuitslag zou meevallen, er een aantal (jonge) medewerkers met een tijdelijk contract zouden kunnen blijven.

“We hadden natuurlijk twee groepen mensen in de organisatie. Mensen met vaste aanstellingen en een hele grote groep met tijdelijke aanstellingen. Het doel was om wat

mensen die al wat langer bij ons zaten te verleiden om te vertrekken, zodat als de verkiezingen mee vielen een deel van die tijdelijke mensen zouden kunnen blijven. Dat is niet echt goed gelukt.” (Respondent 2, voormalig leidinggevende SOT)

Er zijn wel ongeveer twaalf mensen die gebruik gemaakt hebben van de vrijwillige vertrekregeling, maar er konden geen tijdelijke krachten behouden worden. Daarmee is het oorspronkelijke doel van de vrijwillige vertrekregeling niet gehaald.

Uiteindelijk verloor de PvdA zo'n driekwart van haar zetels. Met een scenario onder de tien zetels was nauwelijks rekening gehouden, zo gaf respondent 2 aan. De klap voor de organisatie was daarom fors. Het budget van de SOT is met ongeveer driekwart gedaald, wat betekent dat er van de 80 medewerkers ongeveer 20 over zullen blijven in de nieuwe situatie. Direct na de verkiezingen is het MT met de nieuwe fractie om tafel gegaan. Vanuit de fractie hebben de Kamerleden Henk Nijboer en Sharon Dijkstra de reorganisatie geleid.

“Nou we hebben vooral eerst zelf bedacht wat we wilden, wat we als fractie belangrijk vonden en het meest vergaande scenario sloot daar het meest bij aan” (Respondent 12, Kamerlid PvdA)

De fractie heeft dus eerst zelf bedacht hoe zij de organisatie vorm wilde gaan geven. De scenario's die eerder uitgewerkt waren door het MT werden voor een groot deel niet overgenomen. Het MT was zich bewust van het feit dat een fractie andere plannen kan hebben voor de nieuwe organisatiestructuur, daarom werden de scenario's die al een tijdje voor de verkiezingen op de plank lagen, nauwelijks gedeeld met de medewerkers van de SOT.

“ Uiteindelijk is de fractie bepalend hoe je je organisatie regelt. En we hebben gemerkt dat de mensen die nu binnenkomen daar andere ideeën over hebben dan de mensen waar wij op dat moment als fractiebestuur mee te maken hadden. Dus vandaar dat wij daar terughoudend over zijn geweest om dat te delen met personeel, omdat je dan het gevoel hebt van dit gaat het worden...” (Respondent 1, leidinggevende SOT)

Al gauw bleek uit de plannen van de nieuwe fractie dat zij niet met een kaasschaafmethode wilden gaan werken. Bij een kaasschaafmethode zou van elke afdeling een aantal FTE worden afgehaald, maar de organisatiestructuur zou intact blijven, maar dat is dus niet gebeurd. De afdeling pers- en publieksvoorlichting, waar ook het ombudsteam onder viel, is in zijn totaliteit verdwenen. Bij het team beleid is een nieuwe functie gecreëerd, waarbij het politiek inhoudelijke werk gecombineerd gaat worden met het communicatiedeel dat voorheen door persvoorlichting werd gedaan. Boveentalig verklaarde medewerkers van team beleid en team pers- en publieksvoorlichting konden solliciteren voor deze nieuwe functie van Politiek Communicatief medewerker.

Respondent 2 is kritisch over deze nieuwe organisatiestructuur, omdat het volgens de respondent kwetsbaar is. Medewerkers gaan steeds meer één op één voor een Kamerlid werken dan in de vorige structuur het geval was.

“Ja, ik vind het niet verstandig. (...). Doordat wij de organisatie op afstand hadden georganiseerd van de fractie, kon je ook flexibel inspelen als het ergens niet ging. Dus als er

geen klik is tussen een Kamerlid en een medewerker kan je schuiven, (...). De kwetsbaarheid van dit systeem is dat je één op één afhankelijk bent van een Kamerlid en een medewerker trekt altijd aan het kortste eind. (...). Dus ik vind het een vrij onveilige keuze.” (Respondent 2, voormalig leidinggevende SOT)

Wel is iedereen het erover eens dat het gezien de omvang van het verlies en daarmee de grote krimp van het budget, logisch is dat er geen kaasschaafmethode is toegepast. Dit was niet toereikend geweest om de reorganisatie rond te krijgen.

Voor de Kamerleden verandert er ook veel. Zij hebben niet langer de beschikking over een groot team dat ondersteuning kan bieden op alle thema's die spelen in de Tweede Kamer. De ondersteuning wordt kleiner en de fractie gaat meer focussen op bepaalde onderwerpen.

Tot slot

Geconcludeerd kan worden dat de SOT al geruime tijd bezig was met de voorbereidingen op een reorganisatie. De kans dat de PvdA flink zou gaan verliezen was groot en daardoor kon er vooraf worden ingespeeld op dat verlies. De impact van de verkiezingsuitslag op de SOT is groot te noemen, aangezien de organisatie met ongeveer 75 procent is gekrompen. Ook is duidelijk dat de fractie uiteindelijk een beslissende stem heeft in hoe de reorganisatie wordt uitgevoerd. Het MT had reeds een aantal scenario's voorbereid, maar de fractie nam deze niet over. In die zin is de invloed van de SOT zelf klein, omdat de fractie uiteindelijk het laatste woord heeft.

5.1.2. Party in Central Office

Impact op het partijbureau

Het partijbureau in Amsterdam is de plek van waaruit alle landelijke acties worden gecoördineerd en alle landelijke ledenbijeenkomsten worden georganiseerd. Het partijbureau staat in dienst van de vereniging. Respondent 5 zegt daarover het volgende:

“In feite, daar zijn we nog niet helemaal, maar ik zou graag facilitair bedrijf willen zijn, dus wij maken het mogelijk dat anderen de doelen gaan halen.” (Respondent 5, leidinggevende partijbureau)

De afgelopen jaren werkten er ongeveer 49 FTE bij het partijbureau. Sinds de komst van directeur Jan Blom, drie jaar geleden, is het aantal FTE fors gedaald. Uiteindelijk werken er straks, als de reorganisatie is afgerond nog 27 FTE op het partijbureau. Dat is inclusief de reorganisatie als gevolg van de verkiezingsnederlaag, waarbij nog eens 7 FTE werd ingekrompen.

Al ongeveer twee jaar geleden is het partijbureau begonnen met een reorganisatie. Het aantal medewerkers moest worden teruggeschroefd om het partijbureau toekomstbestendig te maken. Het plan was om het partijbureau standaard te laten opereren op het niveau dat past bij een zetelaantal van 25, omdat men het niet realistisch achtte dat de partij altijd zo groot zou zijn als in 2012. Zeker als de volatiliteit in Nederland in het achterhoofd wordt meegenomen. Het idee achter een organisatie die gebaseerd is op 25 zetels, was dat er in de jaren waarin de fractie meer zetels zou tellen, gespaard kon worden, en in de jaren dat de

partij minder dan 25 zetels zou hebben in de Tweede Kamer, die buffer gebruikt kon worden om de organisatie op hetzelfde niveau te laten functioneren.

Naast het terugbrengen van het aantal FTE, heeft directeur Jan Blom ervoor gekozen om het aantal teams terug te brengen naar twee. Het partijbureau werkt nu met de teams 'projecten' en 'diensten'. Het projectteam is vooral bedoeld om extern te werken, dus naar buiten gericht. Het team diensten is een samenvoeging van zaken als HRM, ICT en financiën. De meer intern gerichte zaken.

Door het grote verlies tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van maart jl. heeft er een nieuwe reorganisatie plaats moeten vinden. Door de grote klap was het niet langer mogelijk om te blijven werken op basis van een zetelaantal van 25. De reorganisatie die ongeveer twee jaar geleden was ingezet, om voortaan te gaan werken op basis van 25 zetels, was nog maar nauwelijks afgerond of er moest alweer een nieuwe reorganisatie plaatsvinden.

Impact op neveninstellingen WBS en CLB

Naast het partijbureau zijn er ook een aantal neveninstellingen binnen de Partij van de Arbeid, die zich op bepaalde taken binnen de partij richten. De twee neveninstellingen waarnaar is gekeken, zijn de Wiardi Beckmanstichting (WBS), het wetenschappelijk bureau van de partij, en het Centrum voor Lokaal Bestuur (CLB), de vereniging voor lokale bestuurders van de PvdA. Deze neveninstellingen zijn in verschillende mate afhankelijk van de grootte van de Partij van de Arbeid.

Wiardi Beckman Stichting

Bij de WBS is de relatie tussen financiering van het wetenschappelijk bureau en het aantal zetels in de Tweede Kamer vrij direct. Iedere politieke partij die vertegenwoordigd is in het parlement, heeft recht op subsidie voor een wetenschappelijk bureau (als ze zo'n bureau hebben). De hoogte van de financiering is vervolgens weer grotendeels afhankelijk van het aantal zetels dat de partij in de Tweede Kamer heeft. Elke partij die vertegenwoordigd is in het parlement krijgt 121.000 euro voor een wetenschappelijk bureau. Voor iedere zetel die de partij vervolgens extra heeft, krijgt de partij nog eens ruim 12.000 euro.

Momenteel werken er zeven mensen bij de WBS. In totaal zijn zij goed voor 4,5 FTE. Dit zal naar verwachting gaan krimpen naar ongeveer 3 FTE, als gevolg van de slechte verkiezingsuitslag.

Op die slechte verkiezingsuitslag was nog niet eerder ingespeeld, waar het partijbureau al wel aan het inkrimpen was naar een organisatie gebaseerd op 25 zetels. Respondent 9 heeft aangegeven dat het voor de WBS niet mogelijk was om voldoende te sparen voor een sociaalplan, zoals dat binnen andere delen van de organisatie van de PvdA wel is gebeurd. Het sociaalplan dat er nu wel is voor de medewerkers bevat ook veel minder voorzieningen dan bijvoorbeeld het sociaalplan van het partijbureau.

Centrum voor Lokaal Bestuur

De impact van deze verkiezingen op het CLB is beperkt. Het CLB wordt gefinancierd door de lokale bestuurders van de PvdA. Dat zijn de PvdA'ers die lokaal in functie zijn voor de partij. Het CLB is dus niet afhankelijk van het zetelaantal in de Tweede Kamer, maar wel van het aantal PvdA-leden die lokaal actief zijn als bestuurder.

"Wij hebben maar een vorm van inkomsten, dat zijn de afdrachten van onze leden, dus alle staatsleden, gedeputeerden, burgemeesters, raadsleden, wethouders en

gebiedscommissies, die hele groep die draagt 1.1 van hun politieke inkomen af aan ons. Dat is onze enige inkomstenbron.” (Respondent 10, directeur CLB)

Het CLB heeft daarom al een grote klap gehad tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2014, waarbij de PvdA enorm veel zetels en uiteindelijk ook wethoudersposten verloor. Dat heeft als gevolg gehad dat de organisatie van het CLB flink moest inkrimpen. Komend jaar is het dus spannend voor het CLB hoe de partij het tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 gaat doen.

“Waar wij ons uitermate grote zorgen over maken is als we in 2018 nog een grote klap krijgen, ja dan wordt het wel echt heel erg minimaal.” (Respondent 10, directeur CLB)

Tot slot

Geconcludeerd kan worden dat de impact van de verkiezingsuitslag op het partijbureau groot is, maar iets minder direct dan bij de SOT, doordat het partijbureau ook inkomsten krijgt uit contributies en subsidie op basis van het aantal leden. Daarnaast heeft het partijbestuur en de leiding van het partijbureau vooraf ingespeeld op mogelijke verliezen, door een kleinere basisorganisatie neer te zetten, gebaseerd op 25 zetels. Echter, door het historische verlies was dit niet genoeg en moest er een tweede, kleinere reorganisatie plaatsvinden. Voor de WBS is de impact groot. De financiering is voor het grootste deel variabel en afhankelijk van het aantal zetels in de Kamer. De WBS had zich niet zozeer voorbereid op een verlies, te meer omdat de organisatie al niet groot was en het financieel niet mogelijk was een sociaalplan voor te bereiden, zoals het partijbureau en de SOT wel gedaan hadden. Voor het CLB is het een totaal ander verhaal. De financiering hangt af van het aantal lokale politici die de PvdA heeft. Ze hebben in 2014 al een grote klap gehad en nu is het vooral afwachten wat er bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2018 gaat gebeuren.

5.1.3 Party on the Ground

Impact op de Jonge Socialisten

De Jonge Socialisten (JS) is de jongerenvereniging gelieerd aan de PvdA. Het is een zelfstandige vereniging, die onafhankelijk opereert van de partij, maar op sommige gebieden wel samenwerkt met hen.

De enige ondersteuning die de JS krijgt van de partij is dat zij zich gratis op het partijbureau kunnen vestigen. Daarnaast ontvangt de JS subsidie van de overheid. Net als bij een wetenschappelijk bureau als de WBS, ontvangen politieke partijen een subsidie als ze een jongerenbeweging hebben. Echter, ook deze subsidie is gekoppeld aan het aantal zetels dat een partij heeft.

“(...) omdat de PvdA in zetelaantal is gedaald, (...) hebben wij in 2018 de helft minder inkomsten. (...). Onze inkomsten dalen van 280.000 euro per jaar naar 140.000 euro per jaar. Dus wij moeten gewoon hard bezuinigen en relatief gezien harder dan de PvdA, omdat die meer contributie binnenkrijgen en donaties.” (Respondent 8, voorzitter JS)

Een voorbeeld van een directe consequentie van de bezuinigingen binnen de JS is, dat de vergoeding die bestuursleden krijgen omlaag gaat. Alle zeven bestuursleden kregen 700 euro per maand als vergoeding. Dit wordt teruggebracht naar 700 euro voor de voorzitter en

400 euro voor de overige bestuursleden. Daarnaast zal het internationale budget door de helft gaan en zal de JS ook moeten stoppen met bepaalde activiteiten.

Impact op de lokale afdelingen en gewesten

De partij kent lokale afdelingen en gewesten. De afdelingen gaan wat merken van het verlies tijdens de Tweede Kamerverkiezingen, zij het indirect. De afdelingen worden immers ondersteund door het partijbureau als het gaat om onder meer de campagnes en cursussen. Doordat het partijbureau aan het inkrimpen is, zal de ondersteuning vanuit de landelijke organisatie minder worden. Afdelingen zullen meer zelf moeten gaan doen.

“Ik denk dat we meer moeten gaan doen. Dan helpt het dat we dus al een boel geleerd hebben van de organisatie die hiervoor in alle grootte was. En dat moeten we dan ook maar gaan doen.” (Respondent 3, afdelingsvoorzitter C50³ afdeling)

Er zijn twaalf gewesten, per provincie één. De gewesten zijn verantwoordelijk voor alles wat rondom de Provinciale Statenverkiezingen moet gebeuren binnen de partij. Daarnaast kan het gewest de lokale afdelingen ondersteunen. De impact op de gewesten zelf is beperkt en indirect, net zoals bij de afdelingen.

Tot slot

Voor de Jonge Socialisten is de impact van de verkiezingsuitslag groot en vrij direct. Net als bij de SOT is de subsidie die zij ontvangen totaal afhankelijk van het aantal zetels dat de PvdA heeft. Hun budget krimpt flink en verschillende activiteiten zullen moeten worden gestaakt.

Voor de afdelingen en gewesten geldt dat ze vooral zullen gaan merken dat de ondersteuning vanuit het partijbureau zal afnemen, door de krimp van die organisatie. Afdelingen zullen meer zelf moeten gaan doen en moeten minder afhankelijk worden van de landelijke ondersteuning.

³ Een C50 afdeling behoort tot de 50 grootste PvdA-afdelingen in het land naar ledental.

5.2 Wisselwerking tussen onderdelen PvdA

Nu we weten welke impact de verkiezingsuitslag heeft op de verschillende onderdelen van de partij, wordt er stilgestaan bij de samenwerking en contacten die er momenteel zijn en de afgelopen jaren al dan niet zijn geweest tussen de verschillende onderdelen van de partij om antwoord te kunnen geven op de deelvraag hierover. Daarnaast blijkt een aantal respondenten ook vooruit naar hoe de samenwerking in de toekomst beter vorm zou kunnen krijgen.

5.2.1 Party on the Ground

Afdelingen en gewesten

Wat opvalt is dat met name de afdelingen en gewesten enerzijds en het partijbureau anderzijds met elkaar samenwerken. Over de samenwerking zijn de meningen onder de respondenten nogal verdeeld, zoals uit onderstaande citaten blijkt:

“Wij staan natuurlijk in dienst van de partij, in dienst van de vereniging. En daar zit ook een beetje een tegenstrijdige, paradoxale relatie in. Want aan de ene kant wil je niet de vereniging, je wilt ook dat de vereniging zelf met dingen komt. Dat ideeën van onderop komen. (...). Maar uiteindelijk kijken ze toch naar ons, geef ons richting, geef ons sturing, vertel ons wat we moeten doen.” (Respondent 6, medewerker partijbureau)

Vanuit het partijbureau wordt dus aangegeven dat ze zoveel mogelijk bottom-up willen werken en graag willen stimuleren wat er uit de vereniging komt. Echter, er wordt aangegeven dat afdelingen vaak nog veel kijken naar wat het partijbureau doet, een afwachtende houding aannemen.

De respondenten die binnen de verschillende afdelingen actief zijn kijken hier heel verschillend naar. Respondent 11 is bijvoorbeeld zeer kritisch over de rol die het partijbureau op dit moment inneemt.

“Nou, het is ondersteuning, die is er wel. Maar het is allemaal vrij onduidelijk en het is ook heel erg materiaal gericht zeg ik altijd. 'Kom je banners ophalen, kom je vlaggetjes ophalen'.” (Respondent 11, wethouder PvdA)

“Het is allemaal houtje-touwtje wil ik niet zeggen, maar het is allemaal wel erg vrijblijvend ook. Daar waar je echt veel meer structuur nodig hebt als PvdA om je als landelijke partij, de wortels die je hebt liggen lokaal, om die nog te kunnen realiseren.” (Respondent 11, wethouder PvdA)

Respondent 11 geeft aan dat de ondersteuning momenteel te veel gericht is op materiële zaken en dat er te weinig aansturing is vanuit het partijbureau als het gaat om hoe de afdelingen lokaal zichzelf beter kunnen organiseren, zodat ze door inwoners ook echt gezien worden als een lokale partij die er is voor hun gemeente. Respondent 3 laat echter weten dat afdelingen soms te terughoudend zijn in de samenwerking met het partijbureau en dat het goed zou zijn als hier verandering in komt. Ook de afdeling van de respondent was eerder zeer terughoudend in de samenwerking met het partijbureau.

“De voordelen van wat je uit de partijorganisatie werden daardoor niet benut, want ach, we wisten het zelf wel, want we doen het al duizend jaar zo. En daar heb ik wel een rol in gespeeld door meer aansluiting in te vinden.” (Respondent 3, afdelingsvoorzitter C50 afdeling)

Tegelijkertijd geeft respondent 3 aan dat grotere en vitalere afdelingen in het land, meer zouden kunnen doen voor de kleine afdelingen die in hun buurt actief zijn. De respondent pleit ervoor die taak bij de grotere afdelingen te leggen, niet bij de gewesten, omdat die grotere afdelingen de omgeving beter kennen en daardoor gericht kunnen helpen.

5.2.2 Party in Central Office

Partijbureau

Respondent 5 geeft verder ook aan dat de samenwerking met de neveninstellingen zal moeten toenemen, omdat het partijbureau minder mankracht heeft. Taken kunnen samen worden uitgevoerd of worden overgenomen door een neveninstelling.

“ (...) wij hebben altijd al wel goed samengewerkt met de neveninstellingen, maar de behoefte om dat te doen wordt nog veel groter, dus ik voorzie zelfs dat er neveninstellingen zijn die een deel van mijn taken over zullen nemen. Dat zal ook moeten (...).” (Respondent 5, leidinggevende partijbureau)

Ook op andere vlakken is samenwerking tussen de verschillende onderdelen van de partij minder aanwezig. Bijvoorbeeld tussen de SOT en het partijbureau. Respondent 5, leidinggevende bij het partijbureau, geeft aan dat de samenwerking zich tot nu toe vaak beperkte tot gebieden als HRM, maar dat door de krimp van beide organisaties, de noodzaak tot samenwerking wel groter wordt.

Wiardi Beckman Stichting

Respondent 9 benoemt het Van Waarde project als een belangrijke manier waarop de WBS en de afdelingen hebben samengewerkt.

“Dat contact met de afdelingen is ontzettend op geïnvesteerd door mijn voorganger, door dat Van Waarde project.” (Respondent 9, directeur WBS)

Wel geeft zij aan dat het een enorme opgave is om dit in de toekomst te blijven doen. Door de bezuinigingen en de krimp van de organisatie wordt dat steeds lastiger. Tegelijkertijd wordt het ook steeds noodzakelijker om samen te werken en zijn vrijwilligers binnen de partij van steeds groter belang voor neveninstellingen als de WBS.

Waar volgens respondent 9 nog een wereld te winnen is, is de samenwerking tussen de WBS en de Kamerfracties. Momenteel is de samenwerking vrij summier. Recent heeft ze wel met hen gesproken over hoe die samenwerking meer vorm zou kunnen krijgen.

“En dan vragen ze mij, 'wat wil je van ons?'. Wat een hele leuke vraag is. En dan zeg ik 'opdrachtgeverschap'.” (Respondent 9, directeur WBS)

Centrum voor Lokaal Bestuur

Een andere neveninstelling, het Centrum voor Lokaal Bestuur (CLB), werkt redelijk intensief samen met verschillende onderdelen van de partij. Met het partijbureau hadden ze voorheen al veel contact, omdat ze in hetzelfde pand zaten. Daarnaast werken ze nu nog steeds veel samen als het gaat om het verzorgen van opleidingen en trainingen binnen de vereniging. Ook met de Tweede Kamerfractie is regelmatig contact met de woordvoerders op bepaalde dossiers die er lokaal toe doen en afhankelijk van de onderwerpen is er ook contact tussen het CLB en beleidsmedewerkers die voor de SOT werken.

5.2.3 Party in Public Office

SOT/Tweede Kamerfractie

De Kamerleden van de PvdA hadden voorheen allemaal een regio waar zij contactpersoon voor waren. In een fractie met 38 zetels waren de regio's goed vertegenwoordigd en was er voldoende tijd om bij de verschillende afdelingen en gewesten langs te gaan. Ook de nieuwe fractie vindt het contact met de leden belangrijk. Wel kunnen we minder tijd besteden aan individuele activiteiten. Respondent 12 zegt daarover:

“(...) als er een gewestelijke vergadering is dan ga ik naar een deel en dan blijf ik niet meer de hele tijd. Dan kan ik naar twee dingen, als er een campagne activiteit is ga je overal wat korter langs i.p.v. dat je 2 of 3 uur op een markt staat, maar dan ben je wel overal even(...). En daar is wel begrip voor. En we werken ons wel een beetje de blubber, dat is wel een beetje zo.” (Respondent 12, Kamerlid PvdA)

Tot slot

De mate van samenwerking tussen de verschillende onderdelen van de PvdA verschilt enorm. De relatie tussen het partijbureau en de afdelingen is duidelijk. Het partijbureau is er om de afdelingen te ondersteunen, maar het verschilt in welke mate afdelingen een beroep doen op deze ondersteuning. De SOT werkt relatief weinig samen met andere onderdelen van de partij. Terwijl bijvoorbeeld de WBS dit wel graag meer zou doen op bepaalde thema's. Hier liggen dus nog kansen voor betere samenwerking.

Voor alle onderdelen geldt wel dat het grote verlies en de daarmee gepaard gaande organisatorische veranderingen, reden zijn om in de toekomst meer samenwerking te gaan zoeken met andere onderdelen van de partij. Deels is dat nodig vanwege minder mankracht, en deels omdat respondenten inzien dat samenwerking noodzakelijk is om er als partij weer bovenop te komen.

5.3 Nieuwe initiatieven en wensen voor verandering

Noodzaak tot verandering

Als gevolg van het grote verlies tijdens de Tweede Kamerverkiezingen gaan er binnen de partij veel stemmen op om dingen te veranderen en nieuwe dingen uit te proberen. Ook zijn er binnen de partij meerdere initiatieven ontstaan, meestal gericht op verandering. Door het historische verlies is er binnen de partij eigenlijk geen discussie over of er iets moet gebeuren. Uiteraard wel over wat er moet gebeuren en hoe dat moet.

“Het zou de partij ontzettend helpen als zij niet de eigen structuur en de eigen statuten, reglementen, moties en procedures boventoon laat vieren boven wat is nou moderne politiek. Ledenraden, de vormgeving daarvan, de mensen die we spreken, dat is gewoon niet meer van deze tijd. Daar wil niemand bij horen. Je moet zorgen dat je een bijeenkomst hebt waar het leuk is om naar toe te gaan.” (Respondent 12, Kamerlid PvdA)

Respondent 11, wethouder namens de PvdA, onderschrijft dat de partij op een andere manier moet kijken naar partijbijeenkomsten en moet durven experimenteren met nieuwe vormen. Dat gebeurt volgens de respondent te weinig.

Respondent 4, voorzitter van een gewest, geeft aan dat je als partij meer roering en beweging moet veroorzaken. Zeker rondom de verkiezingen. De meet-ups die Jesse Klaver organiseerde worden daarbij als voorbeeld genoemd.

Respondent 11 vindt dat de partij meer de verbinding moet zoeken met wat er speelt in de wijken. Inwoners die initiatieven nemen die passen bij het sociaaldemocratische gedachtegoed zouden dan door de lokale afdeling ondersteunt moeten worden, in plaats van dat de partij steeds op zoek gaat naar mensen die iets namens de partij kunnen doen.

“Niet op zoek gaan wat kan iemand doen, laat ik maar zeggen, namens de PvdA of namens de PvdA is. Maar dat de PvdA juist de mensen die met Van Waarde bezig zijn, dat ze juist die ondersteunt. Dat je hén ondersteunt.” (Respondent 11, wethouder PvdA)

Ideeën voor verandering richten zich dus hoofdzakelijk op de organisatie en hoe bijeenkomsten georganiseerd worden. Ook het aansluiten bij initiatieven in de wijk heeft met organisatie te maken, maar heeft ook een ideologische kant, aangezien het gaat om initiatieven die aansluiten bij de idealen van de sociaaldemocratie.

Kies voor de toekomst

De noodzaak tot verandering komt tot uiting in verschillende initiatieven. Een van de meest uitgesproken initiatieven is Kies voor de toekomst. Een van de initiatiefnemers van Kies voor de toekomst zegt het volgende over hun initiatief:

“Dat is zeker het doel van Kies voor de Toekomst. Om positieve energie te geven en om niet in de val te trappen om te herhalen wat er allemaal fout is gegaan. Dat heeft niet zoveel zin hè.” (Respondent 7, initiatiefnemer Kies voor de toekomst)

Kies voor de toekomst is een vernieuwingsbeweging die zich enerzijds richt op het vernieuwen van de partijorganisatie. Dit sluit ook aan bij de kritiek die andere respondenten

hebben gegeven op hoe zaken nu intern georganiseerd worden binnen de PvdA. Anderzijds richt de beweging zich op modernisering van het gedachtegoed van de PvdA, door te kijken hoe de sociaaldemocratische idealen aansluiting vinden met hedendaagse vraagstukken.

De afgelopen vijf jaar, waarin de PvdA samen met de VVD het land regeerde, was er volgens respondent 7 weinig ruimte voor initiatieven als Kies voor de toekomst. De energie was volgens de respondent vooral gericht op "damage control" en "het uitzitten van de rit" waardoor er "niet met de open blik was van hoe gaat de toekomst eruitzien en hoe gaan we dat vormgeven met elkaar?" werd gekeken.

De respondent typeerde het als een kramp waar je in zit als regeringspartij. Wel een begrijpelijke kramp. In die zin is het dus ook belangrijk om niet te gaan regeren, omdat dat de drang tot verandering weer zou afremmen. Respondent 7 zei daar het volgende over:

" (...) uiteindelijk om een maatschappijvisie die je wil bereiken heb je twee dingen nodig. Namelijk: formele macht en invloed. En de noodzaak om te vernieuwen of veranderen wordt alleen gevoeld op het moment dat je die twee dingen niet hebt." (Respondent 7, initiatiefnemer Kies voor de toekomst)

Omgang partij met nieuwe initiatieven

Respondent 7 geeft aan dat de partij positief omgaat met hun initiatief. De initiatiefnemers hebben een vernieuwingsagenda opgesteld en die werd binnen een week door zo'n 600 leden ondertekend. Het partijbestuur heeft zich ook positief uitgesproken over het initiatief en toegezegd dat de initiatiefnemers van Kies voor de toekomst mogen adviseren op de volgende politieke bijeenkomst en ondersteuning krijgen vanuit het partijbureau.

Toch wordt er ook een worsteling geconstateerd met nieuwe initiatieven. Naast het feit dat de meeste respondenten positief aankijken tegen nieuwe initiatieven als Kies voor de toekomst, is er ook een aarzeling te bespeuren. Die aarzeling gaat met name over de continuïteit van dergelijke initiatieven en de mate waarin professionele ondersteuning nodig is van bijvoorbeeld het partijbureau.

De initiatieven worden opgezet door leden. Zij doen dat vrijwillig en naast hun vaak al drukke baan en andere bezigheden. Tegelijkertijd zijn de verwachtingen van een initiatief vaak hooggespannen. Als de initiatiefnemers dit niet waar kunnen maken, dan komt er vaak meer werk op het bordje van het partijbureau terecht. Naast de aarzeling met betrekking tot de continuïteit, geeft respondent 12 aan dat het goed zou zijn als de initiatiefnemers van Kies voor de toekomst nu wel met een meer inhoudelijke vernieuwingsagenda zouden komen.

Tegelijkertijd is er op het partijbureau wel het besef dat de initiatieven uit de vereniging moeten komen en dat zij als partijbureau niet alles kunnen doen. Respondent 5 zegt hierover:

"Het is wat mij betreft ook een illusie om te denken dat wij hiervandaan een echte beweging op gang kunnen brengen, wij kunnen het faciliteren, wij kunnen ondersteunen, we kunnen regisseren, wij kunnen mensen bij elkaar brengen, maar de grote beweging zal echt in het land plaats moeten vinden en niet op het partij kantoor in Amsterdam (...)" (Respondent 5, leidinggevende partijbureau)

Respondent 6 benadrukt ook nog dat het belangrijk is dat er mensen zijn die de handen uit de mouwen willen steken. Mensen die niet alleen maar willen denken en bezig willen zijn in de Randstad, maar juist ook mensen die dingen willen doen en bereid zijn binnen de vereniging afdelingen te ondersteunen die het lastig hebben, bijvoorbeeld in de krimpgebieden.

Tot slot

De historische verkiezingsnederlaag heeft het nodige losgemaakt binnen de partij. Verschillende nieuwe initiatieven zijn ontstaan, waar Kies voor de Toekomst er een van is. De noodzaak voor verandering wordt zeker gevoeld. Respondenten geven met name aan dat de partij intern anders georganiseerd moet worden, en dat er nagedacht moet worden over een andere manier van het organiseren van bijeenkomsten, zodat het aantrekkelijker wordt om mee te doen. Het moet volgens hen weer leuk zijn om actief deel te nemen. Daarnaast zou de partij ook lokaal meer aansluiting moeten zoeken bij bestaande initiatieven in de wijk die raakvlakken hebben met de sociaaldemocratische waarden van de PvdA. In de literatuur ging het al over het verdwijnen van de traditionele massapartij als partijvorm. Door aansluiting te zoeken met wat er in de samenleving gebeurt, kan de PvdA weer proberen op een hedendaagse manier een grote volksbeweging te worden.

De houding ten opzichte van nieuwe initiatieven is over het algemeen positief. De grootste aarzeling die door meerdere respondenten werd uitgesproken betrof de continuïteit van nieuwe initiatieven. Vaak zijn het tijdrovende initiatieven die door vrijwilligers gedaan worden, die zich soms niet beseffen hoeveel er op hen af kan komen.

5.4 Campagne Tweede Kamerverkiezingen

Tijdens de interviews kwam de campagne voor de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017 veelvuldig aan bod. Daarbij lag de focus op twee zaken. Allereerst de campagne in zijn geheel en daarnaast de veelbesproken lijsttrekkersverkiezingen.

Beeld van de campagne

Het algemene beeld wat de respondenten over de afgelopen campagne hebben is vrij negatief. Rommelig, zonder boodschap en veel te laat, zijn woorden die meermaals zijn gevallen in de interviews. Onderstaande citaten geven een redelijk goed beeld van het oordeel over de campagne:

“(...) in godsnaam, begin nou eens wat eerder aan die campagne jongens. Wat eerder dat verkiezingsprogramma vaststellen, wat eerder die kandidatenlijst vaststellen, want het was weer gewoon januari hè.” (Respondent 11, wethouder PvdA)

“(...) die hele campagneorganisatie stond voor geen meter, was niet op elkaar ingespeeld dat heb ik ook gezien van dichtbij, dat kan niet zo. Rutte is bij zomergasten begonnen met zijn campagne (...). En wij moeten in januari nog bedenken hoe je met elkaar moet samenwerken. Dat is bizar.” (Respondent 12, Kamerlid PvdA)

“(...) in de PvdA manifesteert zich dat wel vaker, dat er geen plan B is. Tina. There is no alternative. En dan gaat het altijd maar zo, nou we hebben deze weg nou eenmaal ingezet, er is geen weg terug. Soms is er wel een weg terug.” (Respondent 3, Afdelingsvoorzitter C50 afdeling)

Respondent 10 heeft ook kritiek op de beslotenheid van het campagne team en het feit dat alles vanuit de partijtop, waar zowel de politiek leider (Party in Public Office) als de partijvoorzitter (Party in Central Office) onder vallen, werd bedacht. Meer dan andere keren heeft de respondent ook kritiek over het verloop van de campagne gehoord vanuit de afdelingen.

Die beslotenheid wordt vaker genoemd, onder andere door respondent 13. Los van dat de boodschap van de campagne onduidelijk was, was ook niet voor iedereen duidelijk wie er in het campagne team zaten en wat het plan precies was.

“Het ernstige eraan is dat ik niet weet hoe het zo gekomen is. Maar ik kwam in het partijbestuur, ik wist niet wie in het campagne team zaten, ik wist niet wat het campagne plan was. Ik wist ook niet, achteraf gezien niet, wat het campagne budget was. Wat de strategie was. Wij werden daar nauwelijks of niet over geïnformeerd.” (Respondent 13, lid partijbestuur)

Los van de campagne, die volgens de meeste respondenten slecht is verlopen, was het nauwelijks nog mogelijk een goed verkiezingsresultaat neer te zetten. Ook als de campagne perfect was verlopen, dan nog was de uitslag waarschijnlijk niet erg goed geweest.

Respondent 2 verwoordde dit treffend:

*“Ja, de toverstokjes waren op en dan helpt op een gegeven moment een nieuwe leider niet meer. (...) Dan is gewoon, iedereen was gewoon even klaar met de Partij van de Arbeid.”
(Respondent 2, voormalig leidinggevende SOT)*

Lijsttrekkersverkiezingen

Een veelbesproken onderdeel van de campagne van de PvdA in zowel de media als tijdens de interviews was de lijsttrekkersverkiezing. Hier zijn een paar duidelijke conclusies te trekken uit de interviews met de dertien respondenten.

Allereerst geven de meeste respondenten aan lijsttrekkersverkiezingen principieel goed te vinden. Het past volgens hen bij de democratische partij die de PvdA is. Daarnaast geven een aantal respondenten aan dat het eerder ook goed heeft uitgepakt tijdens de fractievoorzittersverkiezingen in 2012, waarbij Diederik Samsom werd verkozen.

Naast het feit dat de partij vanuit democratisch oogpunt lijsttrekkersverkiezingen wil houden, hoopte de partij dat de media-aandacht en de dynamiek die met een dergelijke verkiezingen gepaard kan gaan, zouden zorgen voor een positieve beweging in de peilingen. Volgens sommige respondenten was dit de primaire reden om de verkiezingen te organiseren. Een aantal andere respondenten verwijst toch vooral naar het principe van democratie binnen de partij.

Respondent 1 geeft verder nog aan dat de lijsttrekkersverkiezingen toch al niet meer een groot effect zouden gaan hebben op de peilingen of de uiteindelijke uitslag:

“We zaten al zo zeg maar op de helling naar beneden, dat het eigenlijk niet meer uitmaakte. Of je had het eerder moeten doen. Of je had het niet moeten doen.” (Respondent 1, leidinggevende SOT)

Over de timing van de lijsttrekkersverkiezingen zijn de respondenten ook redelijk eensgezind. Die waren namelijk veel te laat. Doordat pas halverwege december 2016 de leider bekend was, begon, in dit geval Lodewijk Asscher, op een achterstand ten opzichte van de meeste andere partijen die al lang hun leider, kieslijst en verkiezingsprogramma hadden vastgesteld. De reden om de verkiezingen zo laat te houden was volgens respondent 13 om te voorkomen dat er onrust in de Tweede Kamerfractie zou ontstaan.

Teleurstelling was er ook over het feit dat er slechts twee kandidaten waren, die ook nog eens allebei gelieerd waren aan het kabinet en het beleid van de afgelopen jaren. Respondent 3 geeft daarbij aan dat het goed is om in vervolg na te denken over of je ook lijsttrekkersverkiezingen zou moeten houden als er een zittend leider is. In 2012 was er door het vertrek van Job Cohen geen zittend leider en gaf de verkiezing een positieve boost aan de partij. Respondent 12 ziet dat anders:

“(...) als een zittend leider sterk genoeg is komt er geen lijsttrekkers verkiezing, hij heeft verloren hè. (...) Een zittend leider verliest geen lijsttrekkers verkiezing dan ben je geen zittend leider meer, dat is mijn punt.” (Respondent 12, Kamerlid PvdA)

Over één ding zijn de respondenten het wel eens: de lijsttrekkersverkiezingen hebben eigenlijk nauwelijks gebracht wat vooraf werd beoogd.

Tot slot

De campagne wordt getypeerd als ‘amateuristisch’ en ‘te laat’. Daarmee wordt bedoeld op de organisatie van de campagne door het campagneteam en de te late aftrap van de campagne. Dit hangt ook samen met de lijsttrekkersverkiezing die pas half december was afgerond. Deze kritiek is geadresseerd aan het partijbestuur (Party in Central Office), dat verantwoordelijk is voor de campagne, maar ook de Tweede Kamerfractie is voor een deel nauw betrokken hierbij (Party in Public Office).

Over het houden van lijsttrekkersverkiezingen stonden nagenoeg alle respondenten positief, vooral vanwege het democratische principe dat daarachter zit. Tegelijkertijd vonden alle respondenten de timing van de lijsttrekkersverkiezingen slecht. Deze waren veel te laat, wat als gevolg had dat de campagne (te) laat op stoom kwam. Daarnaast heerste er teleurstelling over het feit dat er slechts twee kandidaten waren. Ook maakte een respondent de kanttekening dat het wellicht onverstandig is om lijsttrekkersverkiezingen te organiseren als een zittend leider door wil, maar hierover zijn de meningen onder de respondenten ernstig verdeeld.

Tot slot concludeerden alle respondenten dat de lijsttrekkersverkiezingen niet het gewenste effect hebben gehad.

5.5 Toekomstbeeld PvdA

Tijdens de interviews is expliciet gevraagd naar het toekomstbeeld dat de respondenten hebben van de PvdA. Hierbij werd gevraagd naar de nabije toekomst, richting de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2018, maar ook naar de verdere toekomst.

Wat opviel was dat eigenlijk alle respondenten positief waren over de verre toekomst van de PvdA. De meeste respondenten geloven sterk in de idealen van de sociaaldemocratie en dat deze idealen niet achterhaald zijn. Voor hen speelt ideologie dus nog een grote rol. In tegenstelling tot de bewering in het theoretisch kader, dat ideologie er steeds minder toe doet bij het maken van een keus door kiezers.

“Ik ben heel positief over de lange termijntoekomst. Maar dat komt omdat ik ontzettend geloof in de idealen van de PvdA. En dat het nu de vorm niet aansluit bij de maatschappelijke behoefte, want ik denk dat dat zo is, dat betekent niet dat de idealen niet goed zijn. Ik denk dat de idealen van de PvdA te goed zijn om ter ziele te gaan. Dat gaat er gewoon bij mij idealistisch niet in.” (Respondent 13, lid partijbestuur PvdA)

Wel zijn de respondenten pessimistischer over de nabije toekomst. De gemeenteraadsverkiezingen vinden op vrij korte termijn plaats, waardoor de tijd voor herstel van de klap van 15 maart jl. beperkt is. Onder een aantal respondenten is ook de angst dat de partij zal verdwijnen uit gemeenteraden waar ze nu al weinig zetels hebben.

“Ik zou ook (...) een slechte uitslag bij de lokale verkiezingen nog erger vinden dan een slechte uitslag op landelijk niveau, want we hebben nu in het land heel veel een en twee mans fracties. Op het moment dat je daar zou verdwijnen, dan verdwijnt je uit de haarvaten van de samenleving.” (Respondent 5, leidinggevende partijbureau)

Een andere angst is dat een volgende grote klap bij de gemeenteraadsverkiezingen het veranderproces waar de PvdA in zit zal beïnvloeden, doordat er weer onrust ontstaat in de partij.

“Maar, als we een veranderkoers kiezen, moeten we ook wel weten dat het verlies van de gemeenteraadsverkiezingen niet ineens weer roept in het eten gooit.” (Respondent 3, afdelingsvoorzitter C50 afdeling)

Onderzoek Paul Depla

Tot slot komt het onderzoek, dat PvdA'er Paul Depla in opdracht van de vereniging heeft gedaan nog aan bod. De meningen over dit interne onderzoek zijn verdeeld. Veel respondenten geven aan het goed te vinden dat er wordt gekeken naar het verlies en met name wordt nagedacht over de toekomst van de partij. Echter, een aantal respondenten heeft wel kritiek op de manier hoe het wordt vormgegeven en door wie dit wordt uitgevoerd.

“Ja, maar het is weer iemand van het oude. Van binnen de PvdA en dat is goed dat dit soort leden dat doen, maar ik had het zo verfrissend gevonden als iemand van buitenaf. Van mijn part een of andere manager of weet ik veel wat, of een bekende iets gaat doen dan met de PvdA. Dat die er ook bij betrokken worden. Dus niet mijn kritiek op wat we doen, want dat is goed, maar hoe we het doen.” (respondent 11, wethouder PvdA)

Waar de respondenten het wel over eens zijn is dat 'we' met z'n allen aan de slag moeten. Het is volgens hen goed om te kijken waar fouten zijn gemaakt, maar veel belangrijker om bezig te zijn met de toekomst. Respondent 5 zegt daar het volgende over:

“Nee kijk, het is natuurlijk een beetje onbenullig om helemaal niet terug te kijken en niet te willen weten wat je overkomen is, dus dat moet je doen. Maar ondertussen moet je gewoon aan de slag gaan en de weg ontdekken welke methode het beste werkt.” (Respondent 5, leidinggevende partijbureau)

In het volgende hoofdstuk wordt verder ingegaan op de toekomst van de PvdA, door te kijken naar de resultaten die uit het al eerdergenoemde onderzoek van PvdA-burgemeester Paul Depla zijn gekomen.

Tot slot

Buiten kijf staat dat de respondenten geloven in de relevantie van de sociaaldemocratische waarden anno 2017. De meeste respondenten denken dan ook dat die waarden weer aan populariteit gaan winnen, maar men is verdeeld over of de PvdA in de huidige vorm zal blijven bestaan.

De nabije toekomst wordt door de meesten wat minder rooskleurig ingezien. Met name bij de gemeenteraadsverkiezingen die in maart 2018 plaatsvinden, gaat de PvdA, volgens de respondenten, nogmaals klappen krijgen. De vrees die een enkele respondent daarbij heeft, is dat het veranderingsproces van de partij in gevaar komt, door de nieuwe klap die de partij dan wellicht gaat krijgen. Daarnaast bestaat de angst dat lokale afdelingen die reeds met weinig vertegenwoordigers in de gemeenteraad zitten, helemaal verdwijnen bij een slechte uitslag.

Over het onderzoek van Paul Depla zijn de meningen verdeeld. Men vindt het over het algemeen goed dat een dergelijk onderzoek plaats heeft gevonden, maar de manier waarop het wordt uitgevoerd en door wie, stuit op enige weerstand.

6. Bevindingen Rapport Paul Depla: ‘Op de toekomst’

De afgelopen maanden na de historische verkiezingsnederlaag van de PvdA heeft Paul Depla, burgemeester van Breda en prominent PvdA-lid, onderzoek gedaan naar de staat van de partij. In zijn analyse kijkt hij naar de toekomst van de partij en voor welke opdrachten zij staat om ervoor te zorgen dat ze ertoe blijft doen.

In dit hoofdstuk wordt gekeken in hoeverre de bevindingen van het scriptieonderzoek overeenkomen met de bevindingen in het rapport van Depla.

In de analyse van Depla komt een viertal onderwerpen aan bod:

1) Wat voor een partij willen we zijn: het wezen van de PvdA

In de analyse van Paul Depla gaat het over of de partij een brede volkspartij wil zijn of zich meer moet focussen op een bepaald deel van de samenleving. Hierbij wordt de term ‘Netflixisering’ gebruikt om aan te geven dat mensen steeds meer in hun eigen informatiebubbel leven, waarbij zij worden bevestigd in hun eigen gelijk. “De verzuiling in eigentijdse vorm” aldus Depla (2017, p. 3).

De conclusie van Depla naar aanleiding van de vele gesprekken met leden die hij gevoerd heeft, is dat de PvdA er niet slechts voor een zuiltje in de samenleving moet zijn. “De PvdA is opgericht om juist verbindingen tussen uiteenlopende maatschappelijke groepen te maken: ze is een brede progressieve volkspartij, of ze is niet.” (Depla, 2017, p. 3).

Over de precieze vorm die de partij in de toekomst zou moeten aannemen, zijn geen specifieke vragen gesteld aan de respondenten. Wel gaf een aantal respondenten aan dat de partij haar wortels in de samenleving moet terugvinden en meer moet aansluiten bij wat er gebeurt in de wijken. Dit valt te rijmen met de bevindingen die voortvloeien uit het onderzoek van Depla, waarbij gesteld wordt dat de PvdA een brede volkspartij moet zijn. Dat geldt zowel in ideologische zin, waarbij de partij vooruitgang voor zoveel mogelijk mensen in de samenleving wil bevorderen als in organisatorische zin, waarbij de partij dus meer moet aansluiten bij initiatieven die plaatsvinden.

2) Wat is de agenda van de PvdA: de idealen van de PvdA

De PvdA is een partij waarbij de idealen van groot belang zijn. In de analyse van Depla (2017) wordt ook aangehaald dat de PvdA een waardenpartij is die vanuit haar idealen het land steeds een stapje wil veranderen (p. 7). De vier thema’s die Depla noemt als kernthema’s voor de komende tijd zijn:

- Werk en inkomen; door globalisering, flexibilisering en robotisering
 - Milieu; door klimaatverandering
 - Zorg; door vergrijzing
 - Wonen en samenleven; door de multiculturele samenleving
- (Depla, 2017, p. 8)

Inhoudelijk is tijdens dit onderzoek niet ingegaan op de thema's waar de PvdA zich op zou moeten gaan focussen, omdat dit te ver afdrijft van de hoofdvraag in dit onderzoek. Wel zijn er veel respondenten die aangeven te geloven in de idealen waar de partij voor staat, maar dat het wel zaak is deze te vertalen naar de hedendaagse vraagstukken in de maatschappij.

3) Wat voor een organisatie ondersteunt agenda van de PvdA

Depla geeft aan dat de partij, door de reorganisaties die plaatsvinden vanwege het grote verlies, wel op een andere manier moet gaan opereren. Meer als een beweging, waarbij aansluiting gezocht wordt met netwerken, verenigingen en andere organisaties die actief zijn in de samenleving.

De conclusie van Depla sluit aan bij hetgeen de respondenten hebben aangegeven tijdens de interviews. Met name het betoog van respondent 11 om meer aansluiting te zoeken bij initiatieven in de wijken die het sociaaldemocratische gedachtegoed uitstralen, komt overeen met de conclusie van Depla.

4) Wat is een aansprekende stijl van politiek bedrijven

In de analyse van Depla (2017) wordt een zevental punten genoemd die ervoor moeten zorgen dat de PvdA weer een aansprekende vorm van politiek gaat bedrijven (p. 24). Een tweetal punten komt nadrukkelijk overeen met uitkomsten uit mijn eigen onderzoek.

Allereerst het feit dat de partij momenteel te weinig mensen heeft die de handen uit de mouwen willen steken. Mensen willen vaak over dingen meepraten en meedenken, maar aan de zogenaamde 'handjes' ontbreekt het nogal eens. Onder andere respondent 6, medewerker partijbureau, benadrukte dat het belangrijk is dat er ook vrijwilligers zijn die afdelingen praktisch willen ondersteunen. Ook respondent 8 gaf aan dat de PvdA nog te weinig mensen opleidt om praktisch bezig te zijn, bijvoorbeeld met het maken van goede filmpjes en foto's.

Een tweede punt dat Depla (2017) noemt wat overeenkomt met wat verschillende respondenten hebben genoemd is dat de PvdA zich een houding moet weten te geven ten opzichte van de vele maatschappelijke bewegingen die in de samenleving plaatsvinden. Deze maatschappelijke bewegingen moeten we omarmen en versterken, aldus Depla (2017, p. 29).

Dit komt overeen met wat een groot deel dan de respondenten heeft gezegd. De PvdA moet meer aansluiting vinden met wat er in de samenleving, in de wijken en buurten, speelt en plaatsvindt.

7. Conclusie

In dit hoofdstuk volgt een antwoord op de hoofdvraag:

Wat is de impact van het electorale verlies bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 op de Partij van de Arbeid als partijorganisatie?

7.1 Impact verkiezingsuitslag op partijorganisatie

De volatiliteit is de afgelopen decennia significant toegenomen in Nederland (Dassonneville & Hooghe, 2011, p. 20). Dit brengt voor partijen een mate van onzekerheid met zich mee. De verwachting was dat de verschillende onderdelen van de organisatie van de PvdA hier wel op zouden inspelen. In het geval van het partijbureau is dat heel duidelijk gebeurd, door een flexibelere organisatie te creëren met minder teams en in te zetten op een basisorganisatie gebaseerd op 25 zetels in de Tweede Kamer. De uitvoering daarvan is wel verstoord door de grote verkiezingsnederlaag. Ook de SOT heeft vooraf maatregelen getroffen om de organisatie opnieuw vorm te geven en voor te bereiden op de beschikbaarheid van minder financiële middelen als gevolg van een (groot) verlies bij de verkiezingen.

De WBS en de JS merken ook veel van de slechte verkiezingsuitslag en hebben maatregelen moeten nemen. De invloed op de afdelingen/gewesten en het CLB is wat kleiner in financiële en organisatorische zin. Met name bij het CLB, maar ook bij de afdelingen, gaat het vooral afhangen van de gemeenteraadsverkiezingen in 2018.

7.2 Functie en wisselwerking onderdelen partijorganisatie

Zoals eerder besproken in het theoretisch kader, heeft een partijbureau vier functies (Katz, 2002, p. 100). Deze zijn met name gericht op het ondersteunen van de andere onderdelen van de partij. Deze theorie komt grotendeels overeen met de uitspraken die respondent 5, leidinggevende van het partijbureau, deed. Hij gaf aan dat het partijbureau vooral een facilitair bedrijf moet zijn in dienst van de vereniging. Wel is het zo dat het partijbureau afdelingen en gewesten minder kan ondersteunen, waardoor zij meer zelf moeten gaan doen. Grote en/of vitale afdelingen en gewesten zouden kleinere afdelingen onder hun hoede kunnen nemen en ondersteunen waar nodig.

De mate waarin er op dit moment wordt samengewerkt binnen de PvdA varieert enorm. Alle respondenten, ongeacht in welk onderdeel van de organisatie van de PvdA ze actief zijn, hebben aangegeven dat er meer samenwerking vereist is om er als partij weer bovenop te komen. Vooral doordat de afzonderlijke onderdelen van de partij moeten inkrimpen en niet meer al het werk zelf kunnen doen. Een traditioneel onderscheid tussen de drie verschillende onderdelen van de organisatie van de PvdA zal dan langzaam vervagen.

7.3 Nieuwe initiatieven en verandering

De verkiezingsnederlaag heeft meerdere dingen in gang gezet binnen de PvdA. Een aantal jonge leden is het initiatief Kies voor de toekomst gestart, dat zich richt op vernieuwing van de partijorganisatie en de sociaaldemocratische waarden. Dit is positief ontvangen door de partijleiding. De meeste respondenten steunen dit initiatief ook en vinden het belangrijk dat het weer leuk is om bij de PvdA te horen en actief te zijn. De aarzeling die sommigen hebben draait vooral om de continuïteit van dit soort initiatieven, die gewaarborgd moet worden. Daarnaast geeft een aantal respondenten aan dat er meer aansluiting gezocht moet worden bij bestaande initiatieven in de wijk. Dat is een van de manieren waarop de partij in de

toekomst anders zou kunnen opereren, volgens respondent 11. Dit past mogelijk ook bij het opnieuw vinden van legitimiteit. Als een organisatie systematisch leden verliest, kan de organisatie minder goed aantonen een substantieel deel van de bevolking te vertegenwoordigen (Hooghe, 2010, p.24). Door op een andere manier, met minder de focus op leden, maar meer op sleutelfiguren/initiatiefnemers in de wijk en het ondersteunen van dergelijke initiatieven, kan de PvdA wellicht op een andere manier haar legitimiteit vinden. Daarnaast past het bij de zoektocht van een partij die eens een massapartij was en nu opnieuw zoekt naar de meest passende partijvorm.

7.4 Campagne

Naast het feit dat er nieuwe initiatieven zijn ontstaan na de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017, kijkt de partij ook terug op een campagne waarin veel mis ging. De campagne kwam te laat op gang, was amateuristisch en de lijsttrekkersverkiezing bracht niet de gewenste verandering in de peilingen. Met name de timing van de lijsttrekkersverkiezing wordt bekritiseerd. Het feit dat er een lijsttrekkersverkiezing is gehouden wordt wel als positief ervaren.

Het houden van een lijsttrekkersverkiezing en het belang van een charismatische leider, kwam eerder al in de literatuur rondom volatiliteit naar voren. De veranderingen van partijvoorkeuren bij kiezers worden niet zozeer meer bepaald door dieperliggende waarden of ideologieën, maar onder andere door factoren als charismatisch leiderschap (Van der Meer et al., 2012, p. 334). Naast het democratische gehalte van de partij, kan dat ook gezien worden als een reden voor lijsttrekkersverkiezingen.

7.5 Toekomstbeeld

Veel respondenten uitten zorgen over de gemeenteraadsverkiezingen van 2018. Als men kijkt naar wat Katz (2002) zegt over wat een partij nodig heeft om goed te kunnen functioneren zijn deze zorgen ook terecht. Partijen hebben een formele organisatie nodig op het lokale niveau en een representatieve instelling op nationaal niveau om effectief te kunnen zijn (Katz, 2002, p. 96). De formele organisatie op lokaal niveau komt in gevaar door het dalende ledenaantal en op het moment dat de partij bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2018 grote klappen krijgt en verdwijnt uit gemeenteraden in het land.

7.6 Tot slot

De inleiding van deze scriptie begon met een citaat uit de speech die Lodewijk Asscher gaf op de verkiezingsavond van 15 maart 2017. In die speech benadrukte Asscher dat de idealen waar de PvdA voor staat door miljoenen Nederlanders worden gedeeld, ook al hebben velen van hen niet op de PvdA gestemd.

Het geloof in de sociaaldemocratische waarden staat niet ter discussie, blijkt uit de interviews. De toekomst wordt zelfs vrij positief ingezien. Echter, de vraag is nog of de PvdA in de huidige vorm het vehikel blijft dat de sociaaldemocratische waarden vertegenwoordigt. De nabije toekomst wordt wel met enige angst tegemoet getreden. Met name de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 wordt door velen somber in gezien. Over het onderzoek van Paul Depla zijn de meningen verdeeld. Men vindt het over het algemeen goed dat een dergelijk onderzoek plaats heeft gevonden, maar de manier waarop het wordt uitgevoerd en door wie, stuit op enige weerstand.

De impact van het gegeven dat veel Nederlanders niet op de PvdA hebben gestemd is groot. De partijorganisatie heeft op veel onderdelen een reorganisatie moeten uitvoeren. De slagkracht van de professionele organisatie is afgenomen en de partij wordt voor een deel weer teruggeworpen op haar leden en andere vrijwilligers. Echter, de meeste respondenten hebben aangegeven dat ze, net als Asscher, geloven in de idealen van de PvdA en daar een rotsvast vertrouwen in hebben. De toekomst van de partij is ongewis, maar aan de wil om deze er bovenop te helpen zal het niet liggen.

Deze scriptie eindigt dan ook met een treffend citaat uit deze speech. Het geeft de strijd lust aan van de respondenten die mee hebben gewerkt aan dit onderzoek om van de PvdA weer een bloeiende partij te maken goed weer:

“De komende dagen en weken gaan we het gesprek aan met onze kiezers en onze leden. We zullen onze wonden likken, elkaar steunen en vast ook weer lachen. En gezamenlijk zullen we dan weer nieuwe moed, nieuwe energie en nieuwe inspiratie vinden voor de komende jaren. Want juist als het tegenzit hebben wij een partij, een verhaal en een droom om trots op te zijn. Daar blijven we altijd voor strijden. De sociaaldemocratie zal terugkomen en het bouwen begint vandaag.” (PvdA 1, 2017).

8. Aanbevelingen

Aan de hand van de conclusie volgt een aantal korte aanbevelingen in de richting van de verschillende onderdelen van de Partij van de Arbeid. Deze staan hieronder weergegeven, waarbij telkens aangegeven staat welk onderdeel van de partij hiermee aan de slag kan gaan:

- ✓ **Geef goed functionerende afdelingen en/of gewesten een grotere rol**
Doordat het partijbureau flink heeft moeten reorganiseren en het aantal medewerkers fors is teruggebracht, zal het ondersteuningsaanbod aan de afdelingen en gewesten minder worden. Vitale en goed functionerende afdelingen en eventueel gewesten kunnen (kleinere) afdelingen in hun omgeving helpen met best practices op het gebied van campagne, sociale media, het mobiliseren van vrijwilligers etc. Hiermee wordt een groter beroep gedaan op de *Party on the Ground*.
- ✓ **Start eerder met de campagne**
Uit alle interviews kwam duidelijk naar voren dat de campagne te laat op gang kwam. Dit kwam mede door de late lijsttrekkersverkiezingen en het congres over de kieslijst en het verkiezingsprogramma dat pas in januari 2017 plaatsvond. Om niet bij voorbaat al 1-0 achter te staan ten opzichte van andere partijen zal dit in het vervolg eerder moeten plaatsvinden. Hier ligt een taak voor het partijbestuur (*Party in Central Office*).
- ✓ **Sluit aan bij initiatieven in de wijk in plaats van altijd zelf initiatieven te ontplooiën**
De massapartij in haar traditionele vorm bestaat nauwelijks meer, maar door aan te sluiten bij de vele goede initiatieven in de wijken, kan de PvdA op een hedendaagse manier veel mensen bereiken en aan zich binden. Zo kan een nieuwe vorm van een massapartij anno 2017 ontstaan.
Inwoners zijn vaak actief in hun eigen buurt met initiatieven die inhoudelijk overeenkomen met het sociaaldemocratische gedachtegoed. Lokale PvdA-afdelingen zouden deze initiatieven moeten steunen en moeten aanhaken. Vraag aan de initiatiefnemers op welke manier de politiek kan helpen en support hen in woord en daad. Deze aanbeveling kan de partij gezamenlijk oppakken (alle drie de onderdelen van de partij), maar de nadruk ligt hierbij op de afdelingen (*Party on the Ground*).
- ✓ **Koers houden, ook na slecht resultaat bij gemeenteraadsverkiezingen 2018**
De kans op wederom een slechte uitslag bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2018 is aanwezig. De kunst is om het reeds in gang gezette veranderingsproces niet te verstoren doordat er na een dergelijk verlies mogelijk paniek ontstaat. De weg naar een stabiele toekomst voor de PvdA is er een van de lange adem. Het is funest als het schip net op stoom is en zijn koers al weer gaat verleggen, nog voor alle veranderingen zijn doorgevoerd. Het partijbestuur (*Party in Central Office*) moet in dit geval haar rug recht houden en het ingezette proces doorvoeren.

9. Discussie

In dit hoofdstuk wordt een kritische reflectie gegeven op het eigen onderzoeksproces en het tot stand komen van deze scriptie. Daarnaast zal er een mogelijkheid tot vervolgonderzoek worden toegelicht.

9.1 Reflectie op onderzoeksproces

De belangrijkste informatiebronnen voor dit onderzoek waren de dertien interviews met uiteenlopende mensen binnen de PvdA. Omdat het een gevoelig onderwerp betreft, zo vlak na een historische verkiezingsnederlaag, was het zaak voorzichtig te werk te gaan. Uiteindelijk is het gelukt om met mensen binnen bijna alle onderdelen van de PvdA te spreken. Voor een beter beeld op de campagne was het wel beter geweest om ook mensen uit het campagneteam te spreken. Er is geprobeerd een afspraak in te plannen met de voorzitter van het partijbestuur, Hans Spekman, maar dit is helaas niet gelukt, omdat op dit verzoek nooit een reactie is gekomen. Uiteindelijk heeft er wel een interview plaatsgevonden met een ander lid van het partijbestuur.

Naast de keuze voor bepaalde respondenten is het aantal onderwerpen dat de revue gepasseerd is tijdens de interviews ook een aandachtspunt voor een volgende keer. Naast de impact op de onderdelen van de organisatie is het ook gegaan over de campagne en de kijk van de respondenten daarop. Vooraf leek dit relevant om te bespreken in de interviews en ook achteraf blijkt hier interessante informatie uit te zijn gekomen. Echter, de focus van het onderzoek is daardoor wel wat verbreed. Dat is niet per definitie onwenselijk, maar het is goed hier in het vervolg vooraf nog beter over na te denken.

Dan tot slot nog een reflectie op de planning. Het onderzoekstraject is door verschillende omstandigheden uitgelopen. Met name het inplannen van de interviews met mensen die allemaal een drukbezette agenda hebben en kort na de verkiezingen veel extra werk hadden in verband met de reorganisaties, bleek een fikse klus. Het is lastig om dit in het vervolg anders aan te pakken, maar het is wel een factor waar rekening mee gehouden dient te worden.

9.2 Mogelijkheden vervolgonderzoek

Voor een vervolgonderzoek zou het interessant zijn om te kijken naar hoe andere partijen in Nederland zijn omgegaan met een groot verlies. In 2010 heeft het CDA een enigszins vergelijkbaar historisch verlies geleden. Zeker omdat het CDA ook een van oudsher traditionele (volks)partij is in Nederland, zou een vergelijking daarmee een interessante optie zijn.

Daarnaast is het mogelijk om verder te kijken naar de reden van het grote verlies van de PvdA tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017. In dit onderzoek is er bewust voor gekozen met name te focussen op de impact die het verlies heeft op de organisatie, maar het is ook relevant om te kijken naar de reden van het historische verlies. In verband met de beperkte omvang en tijd die voor dit onderzoek staat, was dat nu niet haalbaar.

10. Bronnen

Aarts, K. en Thomassen, J. (2008) 'Dutch Voters and the Changing Party Space 1989 2006', *Acta Politica* 43(2-3): 203–234.

Andeweg, R.B. (2005). *The Netherlands: The Sanctity of Proportionality*. In Gallagher, M., & Mitchell, P. (Eds.). (2005). *The politics of electoral systems*. OUP Oxford.

Bryman, A. (2012). *Social research methods*. (Fourth edition), New York: Oxford University Press.

Dassonneville & Hooghe (2011). *Mapping Electoral Volatility in Europe. An analysis of trends in electoral volatility in European democracies since 1945*.

De Jong Gierveld, J., & Van Tilburg, T. G. (1992). Triangulatie in operationaliseringsmethoden. In G.J.N. Bruinsma & M.A. Zwanenburg (Eds.), *Methodologie voor bestuurskundigen: Stromingen en Methoden* (pp. 273-298). Muiderberg: Coutinho.

Depla, P. (2017). *Op de toekomst*. Amsterdam, PvdA.

Deschouwer K., Delwit P., Hooghe M. & Walgrave S. (red.) (2010), *De stemmen van het volk. Een analyse van het kiesgedrag in Vlaanderen en Wallonië op 7 juni 2009*, Brussel: VUB Press.

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1 (2017). *Ledentallen politieke partijen Nederland*. Geraadpleegd via <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/themas/lt/gezamenlijk> op 08-06-2017

Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 2 (2017). *PvdA ledentallen per jaar (1946-)*. Geraadpleegd via http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/pp/pvda/leden/per_jaar op 08-03-2017.

Duverger, M. (1954). *Political Parties* (London: Methuen). ECQ (Electoral Commission of Queensland)(2008)'Registration.

EenVandaag (2017). *Wie zijn de zwevende kiezers?* Geraadpleegd via http://verkiezingen.eenvandaag.nl/uitzendingen/72711/wie_zijn_de_zwevende_kiezers op 17-03-2017.

Hooghe, M. (2010). *Nog steeds een brug tussen de samenleving en het politieke systeem? De veranderende rol van politieke partijen*. *Ethiek en maatschappij*, 13(3), 20-31.

Hooghe, M., Stolle, D., & Stouthuysen, P. (2004). *Head start in politics: The recruitment function of youth organizations of political parties in Belgium (Flanders)*. *Party Politics*, 10(2), 193-212.

Katz, R. S. (2002). *The internal life of parties. Political challenges in the new Europe: Political and analytical challenges*, 87-118.

Katz, R. S., & Mair, P. (1995). Changing models of party organization and party democracy: the emergence of the cartel party. *Party politics*, 1(1), 5-28.

Kessel. van, S. & Krouwel, A. (2011). Van vergankelijke radicale dissidenten tot kwelgeesten van de gevestigde orde. Nieuwe politieke partijen in Nederland en de toekomst van de representatieve democratie. In: Andeweg, R. and Thomassen, J. (eds.) *Democratie Doorgelicht, het functioneren van de Nederlandse democratie*. Leiden: Leiden University Press, pp. 301 - 317.

Kiesraad 1 (2017). Kiesdrempel, kiesdeler en voorkeurdrempel. Geraadpleegd via <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/tweede-kamer/uitslagen/kiesdrempel-kiesdeler-en-voorkeurdrempel> op 30-07-2017.

Kiesraad 2 (2017). Officiële uitslag Tweede Kamerverkiezing 15 maart 2017. Geraadpleegd via <https://www.kiesraad.nl/actueel/nieuws/2017/03/20/officiële-uitslag-tweede-kamerverkiezing-15-maart-2017> op 07-08-2017.

Lange, de, S. & Tanja, E. (2016). Meerderheidskabinetten zijn niet meer van deze tijd. Geraadpleegd via <http://stukroodvlees.nl/meerderheidskabinetten-zijn-niet-meer-van-deze-tijd/>

Mair, P. (1990). De partij in crisis? Organisatorische veranderingen en electorale instabiliteit. *Beleid en Maatschappij*, 17(1), 27-34.

Mair, P. (2008) 'Electoral Volatility and the Dutch Party System: A Comparative Perspective', *Acta Politica*, 43(2-3), 235-253.

Meer. van der, T., Lubbe, R., Van Elsas, E., Elff, M. en Van der Brug, W. (2012). Bounded volatility in the Dutch electoral battlefield: A panel study on the structure of changing vote intentions in the Netherlands during 2006–2010

Neumann, S. (1956) 'Toward a Comparative Study of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility', in: idem (red.), *Modern Political Parties*, Chicago 1956, p. 395-421.

NOS (2017). Verkiezingsuitslag Tweede Kamerverkiezingen 2017. Geraadpleegd via <http://nos.nl/artikel/2163332-tk17-bekijk-de-uitslagen-per-gemeente-en-vorm-je-eigen-coalitie.html> op 16-03-2017.

NRC 1 (2017). Totale ledenaantal politieke partijen licht gestegen. Geraadpleegd via <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/02/08/totale-ledenaantallen-politieke-partijen-licht-gestegen-a1545082> op 04 augustus 2017.

NRC 2 (2017). Hans Spekman treedt af als voorzitter PvdA. Geraadpleegd via <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/03/17/hans-spekman-treedt-af-als-voorzitter-pvda-a1550799>

Otjes (2013). 200 jaar partijen in Nederland; van Kamerclubs naar campagnemachines. Geraadpleegd via http://www.montesquieu-instituut.nl/id/vjewmwx6kst3/200_jaar_partijen_in_nederland_van op 06 augustus 2017.

Parlement & Politiek 1 (2017). Opkomst bij Tweede Kamerverkiezingen. Geraadpleegd via https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsz/opkomst_bij_tweede_kamerverkiezingen op 06 juli 2017.

Parlement & Politiek 2 (2017). Zetelverdeling Tweede Kamer 1946-heden. Geraadpleegd via https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvx6/zetelverdeling_tweede_kamer_1946_heden op 30 april 2017.

ProDemos (2012). Politiek in Nederland; Basisinformatie over democratie en bestuur. Geraadpleegd via <http://fcsprint2.nl/bronnen/wp-content/uploads/2014/12/Politiek-in-Nederland.pdf> op 07-08-2017.

PvdA (2016). PvdA kandidaatstelling Tweede Kamer 2017. Geraadpleegd via <https://www.pvda.nl/wp-content/uploads/bestanden/6320-kandidaatstelling.pdf> op 08-03-2017.

PvdA 1 (2017). Toespraak Lodewijk Asscher. Geraadpleegd via <https://www.pvda.nl/nieuws/toespraak-lodewijk-asscher-15-maart/> op 29-07-2017.

PvdA 2 (2017). Geschiedenis. Geraadpleegd via <https://www.pvda.nl/partij/organisatie/geschiedenis/> op 08-03-2017.

PvdA 3 (2017). Regeling contributie. Geraadpleegd via <https://www.pvda.nl/partij/organisatie/regeling-contributie/> op 08-03-2017.

PvdA 4 (2017). Congres. Geraadpleegd via <https://www.pvda.nl/partij/organisatie/congres/> op 30-07-2017.

Rijksoverheid (2017). Kabinetten sinds 1945. Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/regering/inhoud/over-de-regering/kabinetten-sinds-1945> op 08-03-2017.

Rijksoverheid 2 (2017). Ontvangen politieke partijen giften en subsidies? Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/democratie/vraag-en-antwoord/ontvangen-politieke-partijen-giften-en-subsidies> op 07-08-2017.

Trouw (2017). *PvdA weggevaagd: de grootste nederlaag ooit*. Geraadpleegd via <https://www.trouw.nl/democratie/pvda-weggevaagd-de-grootste-nederlaag-ooit~a6bd9314/> op 26 april 2017.

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2017). Fracties. Geraadpleegd via https://www.tweedekamer.nl/kamerleden_en_commissies/fracties op 15-03-2017.

Wolinetz, S.B. (2016). Sociaaldemocratie in tijden van globalisering. De PvdA in internationaal vergelijkend perspectief. In Becker, F. en Voerman, G. (Eds.) (2016). Zeventig jaar Partij van de Arbeid. Amsterdam, Boom uitgevers.